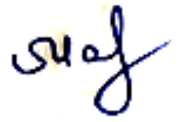

Міністерство освіти і науки України
Київський столичний університет імені Бориса Грінченка

МАРКОВА МАР'ЯНА ВАСИЛІВНА

УДК 821.111.09(092)"15/16":801.73

**ПОЕЗІЯ ДЖОНА ДОННА В КОНТЕКСТІ ПЕТРАРКІВСЬКОГО
ДИСКУРСУ АНГЛІЙСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ XVI – ПОЧАТКУ XVII
СТОЛІТТЯ: ГЕРМЕНЕВТИЧНІ АСПЕКТИ**

10.01.06 – теорія літератури

Реферат

дисертації на здобуття наукового ступеня доктора філологічних наук

Київ – 2025

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано в Дрогобицькому державному педагогічному університеті імені Івана Франка, Міністерство науки і освіти України.

Науковий консультант: доктор філологічних наук, професор
Іванишин Петро Васильович,
Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка,
завідувач кафедри української літератури та теорії літератури.

Офіційні опоненти: доктор філологічних наук, доцент
Жигун Сніжана Віталіївна,
Київський столичний університет імені Бориса Грінченка,
професор кафедри української літератури, компаративістики і грінченкознавства;

доктор філологічних наук, професор
Зимомря Іван Миколайович,
Ужгородський національний університет,
завідувач кафедри теорії та практики перекладу;

доктор філологічних наук, професор
Чик Денис Чабович,
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія імені Тараса Шевченка,
професор кафедри іноземних мов і методик їх навчання.

Захист відбудеться 5 березня 2025 року об 11⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.133.03 у Київському столичному університеті імені Бориса Грінченка за адресою: вул. Бульварно-Кудрявська, 18/2, м. Київ.

Із дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Київського столичного університету імені Бориса Грінченка за адресою: вул. Левка Лук'яненка, 13-Б, м. Київ та на офіційному сайті Київського столичного університету імені Бориса Грінченка (<https://kubg.edu.ua/informatsiya/aspirantam-i-doktorantam/spetsializovani-vcheni-rady/spetsializovana-vchena-rada-d-26-133-03/3063-avtoreferaty-dysertatsii.html>).

Реферат розіслано 5 лютого 2025 року.

Учений секретар спеціалізованої вченої ради,

доктор філологічних наук, професор

О. О. Бровко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Художній феномен петраркізму належить до кола тих наукових проблем, які, з огляду на складність і дискусійність, уже багато років поспіль не втрачають значущості. **Актуальність** пропонованої роботи визначається насамперед браком теоретичних досліджень традиції петраркізму в українському літературознавстві, потребою його новітнього осмислення у контексті світової літературознавчої науки, а також необхідністю створити його валідну теоретичну модель, яку можна було б використати для тлумачення феномена петраркізму в інших літературних досвідах, наприклад, в українському письменстві. Таку модель варто будувати на базі якогось, за висловом Ганса-Георга Гадамера, «емінентного» тексту, що тісно діалогізував би з творчістю Франческо Петрарки. У нашому випадку йдеться про поетичну спадщину Джона Донна.

Приналежність Джона Донна до петрарківського поетичного дискурсу є ще одним гостро полемічним питанням. Назагал, серед дослідників його творчості склалася думка, що вона повною мірою не вписується у рамки жодних літературних напрямів чи течій. Водночас митець традиційно вважається представником т. зв. «метафізичної школи поезії» в Англії (Генрі Воган, Джордж Герберт, Томас Кер'ю, Френсис Кворлс, Джон Клівленд, Абрагам Краулі, Ричард Крешо, Ендрю Марвелл). І хоча англійська метафізична школа поезії як така не перебуває у фокусі нашого наукового інтересу, все ж, зважаючи на репутацію Джона Донна як її засновника, необхідним видається з'ясувати, як вона корелює з літературною традицією петраркізму.

Якщо тлумачити поняття метафізичної поезії широко, так, як це робив, для прикладу, укладач знакової антології «Метафізична лірика і вірші сімнадцятого століття: від Донна до Батлера» (1921) Герберт Гривсон, який цим терміном позначав «усі твори, натхненні філософськими концепціями всесвіту та тією роллю, яка призначена людському духові у великій драмі існування», то у такому випадку метафізичними можна вважати не лише згадані дослідником «Про природу речей» Лукреція, «Божественну комедію» Данте Аліг'єрі чи «Фауста» Йоганна Вольфганга Гете, але й творчість самого Франческо Петрарки. На це, зокрема, ще у 1756 р. звертав увагу Джозеф Вартон у книзі «Есе про твори та геній Поупа». Але навіть якщо розглядати метафізичну поезію вузько – як творчість групи англійських барокових митців, які тією чи тією мірою успадкували й розвинули ключові особливості творчої манери свого вчителя, то й тоді виявляється, що вона почасти пов'язана з петраркізмом, позаяк, як доволі переконливо продемонструвала у своєму дослідженні американська науковиця Гелен Вайт, англійські метафізики XVII ст. знайшли готовий інструмент вираження насамперед у позначеній рисами петраркізму любовній ліриці Джона Донна.

Займаючи серединну позицію між прихильниками дуже широкого та дуже вузького розуміння метафізичної поезії і визначаючи приналежність до неї того чи того художнього твору на основі чітко визначеного переліку атрибутивних формально-змістових ознак, безвідносно до того, коли і де він був написаний, українська літературознавиця Тетяна Рязанцева також не оминає того факту, що поетика і стилістика теми кохання у метафізичній поезії виявляють очевидні зв'язки з образною системою «Книги пісень» Франческо Петрарки. Проаналізувавши неоплатонічні сенси у потрактуванні любовної проблематики англійськими й іспанськими поетами-метафізиками, використання ними характерних для європейського петраркізму образів вогню, світла та пов'язаних із ними образів небесних тіл / світил, а також прийому антитези, дослідниця доходить висновку, що автори-метафізики назагал засвоїли поетичну систему петраркізму, збагативши її новими сенсами і творчо переосмисливши деякі з ключових елементів.

На спорідненість англійської метафізичної поезії з петраркізмом указує і такий авторитетний український дослідник, як Юрій Ковалів.

Зважаючи на сказане, можемо стверджувати: те, що ми розглядаємо поетичну творчість Джона Донна як частину петрарківської традиції загалом та петрарківського дискурсу англійської літератури зокрема, аж ніяк не суперечить тому, що він був насамперед поетом-метафізиком. Більше того – саме творче, яскраво-індивідуальне переосмислення петраркізму у його художній практиці певною мірою і заклало фундамент для формування та розвитку школи метафізичної поезії в Англії. З іншого боку, цей поет був метафізиком у широкому сенсі слова, тобто належав до великих авторів, які у теорії інтерпретації розглядаються як письменники-філософи, письменники-герменевти.

Отож, **об'єктом** нашого дослідження є англійський петрарківський дискурс, розглянутий як іманентна частина європейської мистецької традиції. **Предметом** – тлумачення основних герменевтичних аспектів петраркізму на матеріалі поетичного доробку Джона Донна в контексті в англійської літератури XVI – початку XVII ст. (Томас Ваєтт, Генрі Говард, Філіп Сідні, Едмунд Спенсер).

Мета роботи полягає у створенні теоретичної моделі петраркізму як поетичної традиції в англійській літературі XVI – початку XVII ст. в художній інтерпретації Джона Донна.

Реалізація мети вимагає розв'язання низки **завдань**:

- 1) вивчити різновекторні наукові погляди на петраркізм як естетико-літературний феномен і герменевтичну традицію;
- 2) окреслити генезу, визначення і структуру петрарківської традиції;
- 3) запропонувати герменевтичне тлумачення петраркізму як історично сформованої системи сенсів та художніх форм;

4) витлумачити рецепцію та інтерпретацію петраркізму в англійській літературі XVI – початку XVII ст. як герменевтичну модель трансформації інокультурної традиції;

5) осмислити проблему приналежності / неприналежності Джона Донна до англійського петрарківського дискурсу;

6) проінтерпретувати основні петрарківські сенси поетичної збірки Джона Донна «Пісні і сонети»;

7) потрактувати генологічні аспекти петрарківської традиції у поетичному спадку Джона Донна;

8) здійснити порівняльне тлумачення художніх структур петраркізму у творах Джона Донна та Філіпа Сідні;

9) розкрити національну специфіку художньої моделі петраркізму Джона Донна.

Теоретико-методологічною базою дослідження слугували насамперед праці західних і українських герменевтів та теоретиків літератури Мартіна Гайдеггера, Ганса-Георга Гадамера, Умберто Еко, Томаса Стернза Еліота, Френка Лівіса, Василя Іванишина, Петра Іванишина, Миколи Ігнатенка, Сергія Квіта, Юрія Коваліва, Анатолія Нямцу й інших; студії науковців, які вивчали проблему європейського петраркізму, з-поміж іншого й у його англійському національному прояві, зокрема розвідки зарубіжних авторів Гордона Брейдена, Ернеста Вілкінза, Гізер Дабров, Роберта Дарлінга, Ріда Дезенброка, Вільяма Кеннеді, Робіна Кіркпатрика, Джуліуса Левера, Томаса Роче, Сари Старм-Меддокс, Леонарда Форстера й ін. та українських – Анастасії Боковець, Богдана Завідняка, Тараса Луки, Ігоря Качуровського, Дмитра Наливайка, Петра Рихла, Вікторії Шереметьєвої, Галини Юзків та ін.; а також роботи Вільяма Гамільтона, Клея Ганта, Гелен Гарднер, Герберта Грирсона, Дональда Гасса, Едмунда Госса, Джеймса Лейшмана, Стефена Мінти, Емілі Пірсон, Маріо Праца, Сильвії Руффо-Фіоре, Леонарда Таурні та ін., присвячені різним аспектам співвідношення творчості Джона Донна з петрарківською традицією.

Методологія дослідження визначається комплексним поєднанням методів літературознавчого аналізу: домінантного герменевтичного (уможливив як глибоке, смислове розуміння самого феномена петраркізму, так і його сутнісне витлумачення як художньої традиції в англійському письменстві загалом і поетичній творчості Джона Донна зокрема) та елементів біографічного (при інтерпретації текстів Томаса Ваетта, Генрі Говарда, Едмунда Спенсера, Філіпа Сідні та Джона Донна в контексті біографій митців, встановленні прототипів їхніх жіночих образів, датуванні творів, потрактуванні автобіографічних тем, мотивів, художніх образів тощо), культурно-історичного (вивчення літературних текстів англійського петраркізму здійснювалося в історичному, політичному, соціокультурному контекстах відповідної доби), компаративного (при порівнянні художніх текстів Джона Донна й Франческо Петрарки, Джона Донна й Філіпа

Сідні, поезії Томаса Ваєтта, Генрі Говарда, Едмунда Спенсера, Філіпа Сідні й Франческо Петрарки та ін.), філологічного (при дослідженні риторичної складової художньої моделі петраркізму), а також структурно-семіотичного (передусім при аналізі й інтерпретації художніх творів у єдності форми і змісту, а також при окресленні петраркізму як риторичного коду).

Наукова новизна й теоретичне значення дослідження полягає у тому, що у ньому вперше в українській науці про літературу:

1) відповідно до сучасних наукових концепцій герменевтично осмислено феномен петраркізму як історично сформовану систему сенсів і художніх форм;

2) сформульовано нове авторське розуміння петраркізму як герменевтичної моделі;

3) витлумачено англійський петрарківський дискурс (Томас Ваєтт, Генрі Говард, Едмунд Спенсер, Філіп Сідні, Джон Донн) як рецепцію та інтерпретацію літературної традиції й окреслено його еволюційні етапи;

4) герменевтично потрактовано проблему петраркізму / антипетраркізму Джона Донна;

5) проінтерпретовано тлумачення основних петрарківських сенсів у поезії письменника;

6) здійснено порівняльне трактування художніх структур петраркізму у Джона Донна і Філіпа Сідні;

7) увиразнено національну специфіку художньої моделі петраркізму Джона Донна в контексті англійського петрарківського дискурсу та загальноєвропейської петрарківської традиції.

Практичне значення дослідження визначається тим, що його результати можуть бути використані при вивченні герменевтики, естетики й поезики петраркізму, історії англійської ренесансної літератури загалом і творчості Джона Донна зокрема, тлумаченні петраркізму в різних літературах, при складанні підручників і посібників із теорії, історії літератури та літературознавчої компаративістики, програм спецкурсів, а також при написанні курсових, бакалаврських, магістерських і дисертаційних робіт тощо.

Апробований у роботі герменевтичний підхід до витлумачення рецепції та інтерпретації поетичної традиції петраркізму в контексті індивідуальних поетик митців і національних письменств може бути застосований під час вивчення різних європейських літератур та творчості різних авторів, зокібна й українських (Іван Франко, Олександр Олесь, Микола Вороний, поети-неокласики, Володимир Свідзинський, Володимир Сосюра, Василь Симоненко, Микола Вінграновський та ін.).

Особистий внесок здобувача. Усі відображені в дисертації наукові результати здобуто самостійно. Серед публікацій у виданнях, що індексуються в базі даних Scopus, та у фахових виданнях категорії «Б» 2 праці здійснено у співавторстві. У спільних публікаціях авторці належить: герменевтичне

осмислення наукових праць із досліджуваної проблеми [3]; огляд тем, присвячених творчості Джона Донна, у навчальних програмах і підручниках із зарубіжної літератури для закладів середньої освіти України, а також аналіз специфіки вивчення сонета «Щоб мучить мене, крайнощі у всім...» в українських школах [23].

Апробація роботи. Результати дослідження викладені у виступах на таких наукових конференціях та читаннях: 1) IX Міжнародні Чичерінські читання «Світова література у літературознавчому дискурсі XXI століття» (15 – 16 жовтня 2015 р., м. Львів); 2) Міжнародна науково-практична конференція «Філологія, література, соціологія та культурознавство. Наука вчора, сьогодні, завтра» (28 лютого 2016 р., м. Варшава); 3) Всеукраїнська наукова конференція із міжнародною участю «Актуальні тенденції сучасного гуманітарного дискурсу» (30 березня 2017 р., м. Дрогобич); 4) V Міжнародна науково-практична конференція «Актуальні проблеми філології» (22 – 23 вересня 2017 р., м. Одеса); 5) X Міжнародні Чичерінські читання «Світова література в літературознавчому дискурсі XXI століття» (12 – 13 жовтня 2017 р., м. Львів); 6) II Всеукраїнська наукова конференція «Актуальні тенденції сучасного гуманітарного дискурсу – 2018» (16 травня 2018 р., м. Дрогобич); 7) III Всеукраїнська наукова конференція «Актуальні тенденції сучасного гуманітарного дискурсу – 2019» (16 – 17 травня 2019 р., м. Дрогобич); 8) XI Міжнародні Чичерінські читання «Світова література у літературознавчому дискурсі XXI століття» (3 – 4 жовтня 2019 р., м. Львів); 9) Всеукраїнська науково-практична конференція, присвячена 205-й річниці від дня народження Тараса Шевченка, «Українське слово мовами народів світу» (14 – 21 березня 2019 р., м. Дрогобич); 10) Міжнародна наукова конференція «Science, Research, Development» (30 – 31 січня 2021 р., м. Берлін); 11) XII Міжнародні Чичерінські читання «Світова література у літературознавчому дискурсі XXI століття» (28 – 29 жовтня 2021 р., м. Львів); 12) Міжнародна науково-практична конференція «Актуальні питання науки, освіти і суспільства в сучасних умовах» (21 грудня 2022 р., м. Полтава); 13) Всеукраїнська щорічна франкознавча конференція «Нагуєвицькі читання – 2023» (25 – 29 травня 2023 р., м. Дрогобич); 14) VIII Міжнародна науково-практична конференція «Рідне слово в етнокультурному вимірі» (19 – 20 жовтня 2023 р., м. Дрогобич); 15) XV Міжнародна науково-практична конференція «Розвиток сучасної освіти і науки: результати, проблеми, перспективи. Наукові пошуки в контексті викликів і конфліктів» (3 листопада 2023 р., м. Ужгород); 16) Міжнародна наукова конференція «Semper Professor: велегранність наукового таланту Івана Денисюка (до 100-річчя від дня народження)» (22 листопада 2024 р., м. Львів).

Публікації. Основні положення дослідження відображені в 33 публікаціях (31 – одноосібна, 2 – у співавторстві), з-поміж яких: 1 – розділ у колективній науковій монографії; 18 – статті у фахових виданнях України категорії «Б» (17 одноосібні, 1 – у співавторстві); 4 – статті, що індексуються міжнародною

наукометричною базою даних Scopus (3 одноосібні, 1 – у співавторстві); 10 – публікації в інших виданнях, зокрема у збірниках матеріалів конференцій.

Структура й обсяг роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та одного додатка. Загальний обсяг роботи – 429 сторінок, із них 380 сторінок основного тексту. Джерельна база дослідження нараховує 458 позицій.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано вибір теми дисертаційного дослідження та його актуальність, сформульовано мету й завдання, визначено об'єкт, предмет і методологічну основу, розкрито наукову новизну, теоретичне й практичне значення роботи; висвітлено відомості про апробацію отриманих результатів та особистий внесок здобувачки щодо опублікованих праць; вказано структуру й обсяг дисертації.

Перший розділ *«Герменевтична модель петраркізму: теоретико-методологічні аспекти експлікації»* складається з двох підрозділів.

У підрозділі 1.1. *«Петраркізм як художня традиція»* висвітлено й осмислено різновекторні наукові погляди на петраркізм як естетико-літературний феномен і герменевтичну традицію, окреслено генезу, визначення і структуру петрарківської традиції, а також запропоновано герменевтичне розуміння петраркізму як художньо-філософської моделі тлумачення сенсів буття.

Пункт 1.1.1. *«Петраркізм: історія тлумачень»* окреслює історіографію петраркізму у світовій літературознавчій науці (Гордон Брейден, Гері Воллер, Дональд Гасс, Ульферт Риклефс, Леонард Форстер та ін.). Серед поліфонії дослідницьких поглядів на петраркізм та його тлумачень особливо виділено концепцію петраркізму, запропоновану Ернестом Вілкінзом. Саме цей учений одним із перших звернув увагу на той факт, що захоплення «Книгою пісень» Франческо Петрарки набуло у ренесансній Європі мало не форм поклоніння: її текст розповсюджувався незліченними примірниками, з-поміж іншого й кишеньковими (т. зв. «петраркіно»), його критично осмислювали, коментували, клали на музику; видання італійського гуманіста зображувалися на картинах, насамперед портретах, а біографію поета ретельно вивчали і навіть імітували у приватному житті. Зважаючи на це, літературознавець заперечує традиційний погляд на петраркізм як лише наслідування любовної лірики Франческо Петрарки, пропонуючи розуміти його як широку культурну традицію.

На основі здійсненого у роботі аналізу генези цієї традиції у ній було виділено декілька різночасових нашарувань, які, власне, відображають її становлення і розвиток. Це елементи літературних і філософських традицій античності, насамперед римської любовної поезії та філософії платонізму,

куртуазної культури загалом і творчості трубадурів (міннезангерів) зокрема, італійських стильовістів і Данте Аліґ'єрі, філософії неоплатонізму й християнської містики, а також італійських фольклорних традицій. Усі вони були неповторно проінтерпретовані, художньо осмислені та творчо розвинуті великим Франческо Петраркою, а згодом і його учнями-петраркістами.

Серед праць українських дослідників, які займалися вивченням різних аспектів петраркізму (Анастасія Боковець, Богдан Завідняк, Тарас Лука, Ігор Качуровський, Дмитро Наливайко, Вікторія Шереметьєва, Галина Юзьків), акцентовано словникові гасла Петра Рихла та Юрія Коваліва, у яких побіжно констатується філософсько-онтологічний характер петраркізму, що, власне, й відкриває перспективу його тлумачення як художньої герменевтики – практики і за певних умов теорії інтерпретації буття, яку автор пропонує в художньому літературному творі (за П. Іванишином). Зауважено, що з урахуванням ідей Ганса-Георга Гадамера про художній досвід (досвід, узятий із твору мистецтва), що містить у собі розуміння, а тому сам є герменевтичним феноменом, петраркізм як художній досвід, узятий послідовниками італійського гуманіста з його творів, насамперед «Книги пісень», та індивідуально проінтерпретований, постає надзвичайно цікавим герменевтичним феноменом – свого роду подвійним тлумаченням, тлумаченням тлумачення.

У пункті 1.1.2. *«Генеза, визначення і структура петрарківської традиції»* петраркізм представлений як своєрідна герменевтична модель, в основі якої – усталений, традиційний набір семантичних блоків та відповідних їм формальних елементів. У структурі герменевтичної, тобто художньо-філософської моделі петраркізму як історично сформованої системи сенсів і художніх форм виділено ідейну складову та складову формальну – передусім риторичну. Обумовлено при цьому, що термін «риторика» вжито щодо формальної складової петрарківської моделі до певної міри умовно – для того, щоб насамперед підкреслити характерну для петрарківських текстів ослаблену референтність, позаяк вони співвідносяться не так із дійсністю, як з іншими літературними текстами. Насправді ж риторичність петраркізму не вичерпується єдино формальним рівнем (зовнішньої і внутрішньої форми), позаяк риторичні одиниці – топоси, т. зв. «загальні місця» («загальновідомі істини») можуть функціонувати на всіх рівнях макроструктури петрарківських поетичних творів.

Своєрідною точкою відліку для окреслення ідейної складової художньо-філософської моделі петраркізму слугує традиційна петрарківська комунікативна ситуація. Як відомо, петраркізм – це передусім любовна лірика, що створюється закоханим / поетом та звернена до холодної, недоступної жінки, яка не відповідає протагоністові взаємністю. Активним началом у цій комунікації виступає чоловік: саме він отримує привілей озвучувати свої почуття та переживання і здійснювати безконечні спроби досягти прихильності Пані Серця через поезію. Фігура самого Франческо Петрарки як закоханого і як поета асоціюється з пристрасним

переслідуванням недоступної Пані та прагненням поетичної слави, гідної нагороди – лаврового вінка. Традиції трубадурів та «нового солодкого стилю», що мали неабиякий вплив на італійського гуманіста, диктували засадничу недосяжність жінки для закоханого (через різні причини, зокрема і через її передчасну смерть), результатом чого стала загальновідома фрустрація протагоніста петрарківської лірики.

Згідно з науковою концепцією Леонарда Форстера, петраркізм ґрунтувався на базовій ідейній конвенції, відповідно до якої жінка розміщується на п'єдесталі. Витоки цієї конвенції лежать у вже згадуваних трубадурів – саме у них утверджується тенденція тлумачити кохання як відблиск небесної краси і досконалості, тоді як у поезії Данте Аліг'єрі та стильовістів любовне почуття вже поступово перетворюється на своєрідну подобу релігійного культу. Натомість суттєвою відмінністю любовної лірики Франческо Петрарки від поезії південнофранцузьких поетів чи італійських митців XIII ст. був глибокий філософський зміст, закладений у ній, врахування якого конче необхідне для її повноцінного розуміння. В основу петраркізму лягла світоглядна парадигма, закорінена у неоплатонічній філософії, та відповідна їй картина людини і світу. Цей світ структуровано відповідно до суворої ієрархії: ліричний герой займає у ньому найнижчу сходинку, а на вершині перебуває Бог. Натомість жінка, як живе втілення божественної ідеї, поставлена у центр світу і слугує посередником між петрарківським протагоністом та Господом. Основою світоустрою, об'єднуювальним началом усіх елементів світобудови та універсальним зв'язком усіх рівнів буття при цьому є кохання, наділене могутньою перетворювальною силою – здатністю підносити закоханого до божественних висот. У такий спосіб філософія любові у петраркізмі постає, по суті, філософією буття – художньою онтологією.

Основні елементи герменевтичної моделі петраркізму можна увиразнити через Гайдеггерів «онтологічний чотирикутник». У роботі «Будувати, проживати, мислити» (1951) цей знаний німецький філософ розглядає світ як «четвірку», утворену чотирма базовими елементами: Землею (простором, природою), Небом (часом), Божественними сутностями (сферою Творця) та Смертними (людьми). У цьому буттєвому «чотирикутнику» й екзистує людина як вільна істота. Екстраполюючи описаний «чотирикутник» на внутрішню форму петрарківських творів, логічно розпочати з характеристики т. зв. «Смертних» – ліричного героя та героїні петрарківської поезії.

Ліричний герой петрарківського гіпертексту – це особистість, що виявляє схильність до глибокої рефлексії та постійного самоаналізу, інтелектуал. Коло його роздумів і рефлексій доволі широке: це і кохана жінка, і колеги за пером, і друзі та покровителі, і батьківщина, і поезія, і політика, і Бог, і багато іншого. За своїм культурно-соціальним статусом він або належить, або тяжіє до куртуазного світу з характерним для нього комплексом естетичних і світоглядних настанов. У фокусі

його внутрішнього життя – дві основні проблеми: кохання і краса, сприйняті крізь призму філософії неоплатонізму. Остання при цьому визначає не лише розуміння категорій кохання і краси, але й принципові особливості картини людини і світу, носієм якої є петрарківський герой. У центрі цього світу перебуває кохана жінка, втілення божественної краси й усіх людських чеснот, які лишень можна собі уявити. Її фізична і духовна досконалість – це той найвищий ідеал, на тлі якого петрарківському ліричному суб'єктові відкривається власна мізерність. Звідси – образні ряди Донни та закоханого у неї героя вибудовуються у ліриці петраркізму як полярні системи – за принципом антитези «верх – низ» (відповідно). Зі світом першої пов'язані поняття чистоти, краси, гармонії, доброчесності, зі світом другого – бруду, зла, гріха, хаосу тощо. Не варто забувати і про те, що петрарківський протагоніст – це передусім поет. Одначе з усіх відомих тлумачень поетичної творчості: натхнення, горіння, захоплення – героєві петраркізму відоме лише одне – муки. Покладаючи сподівання на власну поетичну практику як на засіб завоювання коханої жінки, він, зрештою, розчаровується у художньому слові, констатує його нездатність виразити нюанси складних почуттів та донести їх до Пані Серця.

Героїня петрарківських текстів – це передусім сукупність зовнішніх характеристик, позаяк її внутрішній світ залишається для читачів нерозкритим. Тому надзвичайно важливою базовою складовою петрарківського поетичного дискурсу є типовий портрет Донни, що складається з усталеного набору структурних елементів, таких як очі, щоки, рот (губи і зуби), а також волосся. Могли також згадуватися брови, допускалися й акценти на шиї, руках чи грудях. Кожна з частин тіла мала виражати ідею божественної краси, що у філософії неоплатоніків і християнській містиці символічно втілювалася через світло, у зв'язку з чим в описах зовнішності героїні переважали метафори сонця, зірок, планет, проміння тощо. І навіть якщо при змалюванні жінки не було визначеного джерела світла, сама її поява породжувала відчуття світла і життя. Час петрарківської Донни – це сонячний, сяйливий день, тоді як розвиток художнього образу ліричного героя відбувається здебільшого на фоні сутінок, мороку, ночі. Відштовхуючись від цієї вихідної точки – контрасту світла і мороку – петраркісти виробляють розгалужену систему тропів, яка по-різному обігрує ідею протиставлення дня і ночі, життя і смерті. Загальновідомим фактом є і потяг послідовників Франческо Петрарки до використання у портретуванні Донни художніх образів, пов'язаних із різного роду коштовностями: золотом, слоновою кісткою, коралом, дорогоцінним камінням – усім тим, що блищить і добре відбиває світло. Варто згадати і про кольористику портрета. Тут петрарківський текст допускав п'ять барв: біла, жовта (золота) і червона фігурували при описі обличчя, одягу і постави, натомість блакитна і чорна вживалися для опису очей. Важливо зазначити, що портрет жінки мав змальовувати не конкретну людину, а саме абстрактну ідею досконалої краси – цим і можна пояснити його стереотипізацію,

незмінний набір топосів, які, до слова, могли застосовуватися не лише щодо Пані Серця, але й у текстах, звернених до друзів, покровителів, правителів, при складанні чоловічого портрета жінками-петраркістами тощо.

Зауважено, що у контексті літературної творчості Гайдеперові «Небо» і «Земля» органічно поєднуються у понятті хронотопу, позаяк в умовно-реальному світі художнього твору час і простір невіддільні. Оскільки у петраркізмі світи ліричного героя і Донни постають контрастно, то логічно, що часопростір петрарківської героїні не відповідає часопросторові героя. У світі жінки переважають абсолютні категорії, рух часу тут радше ілюзорний. Це підтверджується тим фактом, що її краса з віком не марніє. Якщо говоримо про час петрарківської героїні, то це статичний, умовний час високої любовної поезії. Якщо ж ідеться про час героя, то він характеризується природною динамікою та пов'язаний з усвідомленням невідворотності вікових змін і тлінності земної краси, її недовготривалості. Це час звичайної людини, і Пані Серця як створіння, що своєрідно належить обом світам одночасно, теж підпорядковується його законам, адже є смертною. Найбільшою ж новацією Франческо Петрарки та петраркістів у сфері художнього хронотопу треба, очевидно, вважати надання цінності окремій миті, хвилині, що було абсолютно нехарактерним для доби Середньовіччя, яка вимірювала час епічними відтинками (день, тиждень, місяць, рік). Поетизуючи мить, Франческо Петрарка оцінює часові інтервали не стільки з погляду тривалості, скільки інтенсивності почуттів та емоцій. Для любовного переживання петраркістів, відповідно, теж характерне гостре відчуття моменту, а окрім того – чіткий контраст миті (короткого щастя) та року(-ів) (довгого жорстокого страждання).

Різним образам часу у петраркізмі відповідають і різні образи простору. З гармонією та досконалою вродою Донни узгоджуються елементи ідеального, чи то пак навіть ідилічного, природного оточення: теплий літній день, м'який вітерець, прохолода затінку, зелень дерев, дзвінкий струмок, духмяні квіти і трави, мелодійний спів пташок. Натомість художній образ ліричного героя співвідноситься з елементами дикого, іноді навіть інфернального пейзажу, що пов'язуються з категорією гріховного (ліс, хащі, скелі тощо). Цей простір – не просто місце, де перебуває ліричний суб'єкт, а символічне вираження його похмурого внутрішнього світу. Перебування кожного з героїв у власному хронотопі має певні ознаки. Донна здебільшого змальовується статично – вона або стоїть, або сидить. І навіть тоді, коли статика начебто змінюється динамікою, ефект руху здебільшого відсутній, оскільки не відбувається помітної зміни пейзажу чи предметно-речового оточення. Для ліричного суб'єкта натомість характерний перманентний рух: він подорожує і безцільно блукає, шукає солодкої присутності Донни і переховується від жорстокого Амура, намагається втекти від свого трагічного кохання і біжить йому назустріч – у такий спосіб виражається його

психологічний неспокій, боротьба та суперечливість почуттів, з одного боку, але і духовний поступ – з іншого.

Окремо виділено петрарківський ліричний сюжет, оскільки цей аспект корелює з четвертим елементом «онтологічного чотирикутника» – т. зв. «Божественними сутностями». Точкою відліку у ліричному сюжеті петрарківського поетичного тексту є перша зустріч героя з Донною. Цей момент осмислюється петраркістами не лише як центральна чи доленосна подія у житті, але як, власне, його початок, адже до зустрічі з коханою жінкою петрарківський герой, по суті, й не жив. Основними подіями у світі протагоніста стають відтепер служіння та поклоніння Пані Серця, замилювання нею у різних ситуаціях, що були описані у «Книзі пісень»: прекрасна Донна відпочиває у колі подруг; Донна перебуває на фоні весняної або літньої природи; Донна, що промовляє до героя; Донна, що розглядає своє відображення у струмку або ж у дзеркалі; Донна, що приходиться до протагоніста уві сні; Донна, що співає, і т. ін. Дещо пізніше виникають і нові сюжети, вже безпосередньо пов'язані з орієнтацією петрарківської лірики на смаки та вимоги куртуазної культури: героїня, що грається з песиком чи пташкою; героїня на святі; героїня у колі придворних тощо. У найбільш загальних рисах петрарківський ліричний сюжет можна окреслити як сходження «любовною драбиною» – від споглядання земної краси жінки до розуміння її божественної суті та, зрештою, возз'єднання із самим Богом. При цьому переміщення з одного щабля «драбини» на інший нерідко буває марковане у петрарківському тексті як зміна просторових координат – рух ліричного героя з однієї точки простору до іншої.

Щодо зовнішньої форми петрарківського тексту зазначено, що її ключовим прийомом стала особлива метафора, яка описувала стан закоханого ліричного героя за допомогою поєднання антитетичних художніх образів полум'я та криги, тобто була побудована за принципом оксюморона. Згадано, що в історико-літературній перспективі цей троп є «загальним місцем», топосом любовної поезії як такої, він широко використовувався ліриками ще з часів греко-римської античності, однак саме у художній творчості Франческо Петрарки та його adeptів почав домінувати. Фігура оксюморона міцно вкорінилася як фундамент риторичної стратегії петрарківського тексту, при цьому вона реалізовувала себе не лише у формі протиставлення вогню та льоду, спеки та холоду, але й у найрізноманітніших варіаціях: радість – сум, зустріч – розлука, свобода – полон, світло – темрява, мир – війна, життя – смерть, день – ніч тощо.

Із погляду структури аналізованого тропа констатовано існування в науці про літературу низки нерозв'язаних проблем. По-перше, доцільно було б розробити критерії відмежування оксюморона від антитези, з одного боку, та концепта (т. зв. «дотепної метафори») – з іншого. По-друге, сам оксюморон розкривається у процесі дослідження як фігура доволі проблемна, зважаючи на ускладнену двочленну структуру. Для утворення цього тропа потрібні два

концепти, які, по-перше, вже самі собою є самодостатніми смисловими системами, а, по-друге, тяжіють до взаємовиключення на рівні семантики. Таке подвійне протиставлення приводить до утворення дуже своєрідного ефекту подвоєного контрасту, коли кожен конститутивний елемент відображає протилежний йому і водночас перебуває з ним у метонімічних зв'язках. При цьому кожна зі складових оксюморона отримує властивості метафори, тим самим надаючи автологічного значення іншій. Тобто оксюморон є надзвичайно динамічною фігурою, у якій відбувається перманенте смислоутворення і смислозаперечення, адже його елементи постійно і доповнюють, і заперечують один одного, перебуваючи на межі взаємознищення. Стосовно функціонування цього тропа в петрарківському дискурсі виділено один принциповий момент. У самого Франческо Петрарки застосування оксюморона, як блискуче продемонстрував у своїй монографії Леонард Форстер, характеризувалося чіткою збалансованістю протилежностей. Взаємовиключні концепти перебували у «Книзі пісень» у стані дивовижної рівноваги, віддзеркалюючи, але не заперечуючи один одного: холод урівноважувався вогнем та навпаки, надія – відчаєм і т. д., і т. п. У результаті – петрарківська метафора сприймалася та усвідомлювалася як дуже органічна єдність, що знаходила підтвердження у досконалій сонетній формі із закладеною у ній гегелівською діалектичною ідеєю тези – антитези – синтезу. Найпомітніше ця її властивість проявилася у СXXXII і СXXXIV сонетах «Канцоньєре» (т. зв. «Icy Fire Sonnets» – буквально «крижано-вогняні сонети»), що є концептуальними для петрарківської поетичної традиції (і саме ці поетичні тексти, до слова, найчастіше наслідували європейські петраркісти). Також подібна збалансованість присутня і на ідейному (етичному) рівні «Книги пісень»: гострота еротизму та усвідомлена гріховність Петрарчиного ліричного суб'єкта згладжується його щирим покайням. Натомість наступникам Франческо Петрарки майже не вдавалося так майстерно послуговуватися можливостями оксюморона, який у них найчастіше перетворювався на формальну прикрасу, позбавлену «делікатного балансу» сенсів. Понад те, і сам петраркізм, будучи «безперервною боротьбою між відмінністю і тотожністю» (за Г. Дабров), і тяжінням поетів до традиції, і відштовхуванням від неї одночасно, може бути витлумачений як своєрідний оксюморон.

У підрозділі 1.2. *«Рецепція та інтерпретація петраркізму в англійській літературі XVI – початку XVII ст. як герменевтична модель трансформації інокультурної традиції»* витлумачено трансформацію континентальної традиції петраркізму на англійському національному ґрунті.

Детально прослідковано, у який спосіб у творчості знакових англійських петраркістів Томаса Ваєтта, Генрі Говарда, графа Саррі, Едмунда Спенсера, а також Філіпа Сідні були видозмінені та реінтерпретовані основні структури художньої моделі петраркізму, насамперед складові його «онтологічного чотирикутника» (за М. Гайдеггером). Описано також формальні зміни, що

відбувалися у процесі становлення питома англійського варіанта сонетного жанру – т. зв. «шекспірівського сонета».

У цьому ж підрозділі здійснено теоретичний екскурс у проблему антипетраркізму, що є особливо значущою саме для англійської літератури. Зазначено, що під антипетраркізмом у загальному значенні розуміють широке новаторство – різного роду естетичні експерименти з художньою моделлю петраркізму, створення текстів, що переосмислюють петрарківську літературну традицію, вступаючи у відкриту чи приховану полеміку з її ідейною та / чи риторичною складовою. Зроблено припущення, що фактори антипетрарківських проявів приховуються насамперед в особливостях самої петрарківської художньо-естетичної системи, що вже з самого початку містила в собі елементи самозаперечення. По-перше, імпульс до створення петрарківського тексту треба шукати не лише в оволодінні коханою жінкою, але й у прагненні перевершити конкурента як у коханні, так і в поезії. Боротьба з попередником на літературній ниві, намагання відмежуватися від його естетичного досвіду закладені у самому характері петраркізму – так, Франческо Петрарка намагався перевершити Данте Аліг'єрі, петраркісти – самого Ф. Петрарку, тоді як англійські петраркісти – ще й Філіпа Сідні – поета, що отримав статус «англійського Петрарки». Отже, відмова від повного повторення взірця закладена вже у самій ідейній складовій петрарківської художньо-філософської моделі, у зв'язку із чим будь-який петраркізм, у силу часткового чи повного заперечення попереднього творчого й естетичного досвіду, є також антипетраркізмом.

Якщо ж говорити про формальну складову петрарківської моделі, то і тут приховані потенції до самозаперечення. В основі петрарківського поетичного тексту, як уже вказувалося, лежить принцип оксюморона, що проявляється на всіх текстових рівнях. Оксюморон – фігура нестабільна, динамічна, побудована на взаємовиключенні складових елементів. Природно, що таке утворення завжди перебуває на межі розпаду. В означеному сенсі петрарківський дискурс неодмінно передбачав самознищення, що не могло не проявитися у тих національних європейських літературах, де петраркізм набув інтенсивного розвитку. До того ж, якщо говорити про Англію, не варто випускати з уваги і той факт, що тамтешні петраркісти знайомилися з текстом «Книги пісень» насамперед через численні коментовані видання, які зі свого боку відображали індивідуальні прочитання поезії італійського митця англійськими коментаторами, а пізні послідовники Франческо Петрарки також сприймали петрарківську літературну традицію через поезію своїх вітчизняних та іноземних, передовсім французьких, попередників. Усе це, зрозуміло, не могло не вплинути на ті значення і сенси, які англійські петраркісти «відчитували» у петрарківських текстах та переносили до власних. Як висновок – розширення семантики петраркізму за рахунок коментарів та наслідувань виступило ще одним, додатковим чинником «розхитування» його художньої системи. У контексті сказаного зроблено висновок, що причини

антипетраркізму як експерименту із художньою моделлю петраркізму, покликаною реорганізувати чи навіть зруйнувати її, є іманентними самому петраркізму, незалежними від зовнішніх обставин, а тому антипетраркізм належить тлумачити як лише одну з новаторських тенденцій самої петрарківської традиції у процесі її еволюції та адаптації на англійському національному ґрунті.

У розвитку петраркізму в англійській літературі XVI – початку XVII ст. виокремлено три основні етапи:

1) 30 – 50-і рр. XVI ст. – перший підйом, пов'язаний із творчою та перекладацькою діяльністю Томаса Ваєтта і Генрі Говарда, графа Саррі, поетичні тексти яких у цей період циркулюють у рукописах;

2) 50 – 90-і рр. XVI ст. – період першої публікації (1557) та подальших перевидань т. зв. «Тоттелівської збірки», що презентувала петрарківські тексти Томаса Ваєтта та Генрі Говарда вже надрукованими, сюди ж належить т. зв. «Парк-Гіллський рукопис»;

3) 90-і рр. XVI ст. – поч. XVII ст. – час т. зв. «сонетного буму» в англійській літературі (Філіп Сідні, Едмунд Спенсер, Генрі Констебль, Семюел Деніел, Томас Лодж, Барнебі Барнс, Джайлс Флетчер Старший, Майкл Дрейтон, Ричард Барнфілд, Вільям Персі, Бартоломью Гриффін та багато інших), ознаменованого, з одного боку, стрімким поширенням і піднесенням цього жанру, а з іншого – його поступовим занепадом.

Зауважено, що у герменевтичному сенсі ця еволюція постає як поступове перетворення новаторства на традицію – новаторські трансформації художньої моделі континентального петраркізму у творчості перших англійських петраркістів сприймаються уже як традиція, як відправна точка для подальшої і ще відчутнішої її трансформації англійськими петраркістами кінця XVI – початку XVII ст.

Другий розділ *«Трактування петраркізму в поетичній творчості Джона Донна»* складається з трьох підрозділів.

У підрозділі 2.1. *«Інтерпретація літературної постаті поета в науковому дискурсі»* висвітлено складний шлях Джона Донна до читацької аудиторії на батьківщині та в Україні, запропоновано стислий огляд його творчості крізь призму різних літературних та культурних традицій, насамперед петрарківської, а також герменевтично потрактовано проблему його петраркізму / антипетраркізму.

Констатовано, що літературний спадок, залишений письменником, доволі об'ємний і різноманітний: тут і релігійні трактати, близько двох сотень проповідей, три великі поеми, численні елегії, епіграми, послання, сатири, сонети, епіталами, пісні, гімни тощо. Зазвичай у творчості Джона Донна виділяють три основні етапи:

- *перший* охоплює основну частину 90-х рр. XVI ст., коли були написані сатири, епіграми, елегії, ранні послання й епіталами, а також основний масив любовних поезій, що увійшли до збірки *«Пісні і сонети»*, а його кінець ознаменований створенням фрагмента поеми *«Метемпсихоз»*;

- *другий* датується першими двома десятиліттями XVII ст., а його апогей припадає на 1607 – 1614 рр., коли письменник працював над любовною лірикою, пізними посланнями й епіталамами, траурними елегіями, двома поемами («Перші роковини» і «Другі роковини»), а також створив більшу частину релігійних віршів;

- *третій* – збігається з останнім десятиліттям життя автора, коли він практично повністю відійшов від поезії, написавши лише кілька релігійних гімнів і зосередивши творчі зусилля на проповідницькому жанрі.

Найбільш спорідненим із петрарківською літературною традицією вважається другий період, хоча назагал проблема приналежності митця до англійського петрарківського дискурсу у сучасній науці про літературу залишається розв'язаною не остаточно.

Узагальнення і систематизація багаторічних досліджень стосовно питання петраркізму Джона Донна дало змогу зробити висновок, що випрацювана у першому розділі роботи (підрозділ 1.2) засаднича теза про антипетраркізм як органічну частину самої петрарківської традиції уможливорює «примирення» петрарківських і антипетрарківських тенденцій у поетичному доробку митця та тлумачення його як цілісного, а індивідуальної інтерпретації петрарківської літературної традиції у ньому – як наскрізної.

У підрозділі 2.2. «*Петрарківські сенси збірки «Пісні і сонети»*» проінтерпретовано основні петрарківські сенси поетичної збірки Джона Донна «Пісні і сонети». Підрозділ складається із трьох пунктів.

У пункті 2.1.1. «*Інтерпретація любовного почуття*» розглянуто художню концепцію кохання Джона Донна, експліковану у поетичній збірці «Пісні і сонети». Встановлено, що вона має багато спільного з петраркізмом: у багатьох поезіях збірки ліричний герой перебуває у розпачі від того, що Пані Серця – черства і холодна («Твікенгемський сад», «Привид», «Заповіт» та ін.); він, з одного боку, виливає і полегшує свій смуток через вірші, а з іншого – сподівається, що поетична практика зможе допомогти йому прихилити чи навіть звабити байдужу жінку («Потрійний дурень», «Сон»); життя закоханого, фігурально втілене в образі персоніфікованого серця, перебуває у цілковитій владі жорстокої героїні («Цвіт», «Послання»); після смерті Донни невідворотні зміни відбуваються не лише в житті протагоніста, який від горя мало не втрачає людську подобу, але й у глобальних масштабах («Пропасниця», «Ноктюрн у День св. Люсі») тощо. Водночас зазначено, що є істотні відмінності між тлумаченням кохання в Джона Донна та Франческо Петрарки. Так, у першого закоханий герой набагато самостійніший і самодостатніший, поміркованіший у своєму відчаї, з одного боку, та ідеалізації героїні – з іншого, а також значно практичніший, якщо не сказати корисливіший, у своїх похвалах та компліментах. Проте найбільш важливою є та різниця, що англійський поет не позбавляє кохання фізіологічних аспектів, не замовчує сексуального боку любовних стосунків, хоча й не виводить їх на передній план. Чуттєва пристрась виступає у нього природним наслідком та неодмінним

супутником високих петрарківських почуттів («Екстаз», «Доброго ранку» та ін.), що загалом було характерною рисою англійської петрарківської лірики.

У пункті 2.1.2. «Фемінна проблематика» висвітлено деякі аспекти функціонування жіночих образів та пов'язаних із ними проблем жіночого буття у збірці «Пісні і сонети». Умотивовано, що доволі поширена в англійському літературознавстві (Дж. Е. В. Крофтс, К. Мейр та ін.) думка, що ліричний герой митця не має нічого спільного з петрарківським через своє нібито нечуйне ставлення до жінок, є помилковою і ґрунтується на спрощеній, одновимірній інтерпретації художнього спадку обидвох поетів, тоді як усвідомлена складність їхньої поезії не дає підстав ні однозначно назвати Франческо Петрарку ідеалістом, ані беззастережно зарахувати Джона Донна до циніків. Портрет Лаури, змальований італійським автором, має аж надто багато вад, аби не зважати на них, і зовсім не є ідеальним. Гнів, злість, а іноді навіть лють закоханого ліричного героя від того, що його почуття зневажені, неодноразові звинувачення Лаури у марнославстві та егоїзмі, спроби припинити свої деструктивні стосунки з Донною, а також випадки стосовно жіночої невірності переконують, що хоча образ героїні і піднесений італійським поетом до неймовірних висот, митець залишається повністю свідомим того, що вона є лише грішною людиною. З іншого ж боку, продемонстровано, що у поезії Джона Донна набагато більше ніжності, вразливості і поваги до жінки, її почувань і потреб, аніж їй звично приписують («Пісня (Найсолодша любове)», «Прощання, що забороняє смуток» та ін.). І навіть ті вірші, які довгий час уважалися доказами його мізоґинії («Любовна алхімія», «Пісня (Впіймай зірку, що паде)», «Повітря й ангели» тощо), при вдумливому прочитанні виявляють тонкість почуттів та характеризуються глибиною змісту із прихованими сенсами, які унеможлиблюють їхню детермінацію як зневажливих щодо жіночої статі.

Пункт 2.1.3. «Особливості функціонування петрарківських топосів» присвячений проблемі використання Джоном Донном традиційних петрарківських металоґічних образів (героїня-сонце і центр та основа всесвіту, викарбуваний на серці портрет Донни, персоніфікація серця, смерть від кохання чи розлуки тощо). Встановлено, що існує різниця між їх функціонуванням у «Книзі пісень» та «Піснях і сонетах», що полягає у нюансах тлумачення та інтерпретації. Звертаючись до тих самих тропів, що й Франческо Петрарка, Джон Донн не завжди розуміє їх аналогічно. Для італійського митця метафори, гіперболи й антитези були декоративними засобами зображення і вираження загострено-драматичних почуттів. Англійський автор теж іноді використовує їх у такому значенні, проте набагато частіше піддає творчій трансформації, позбавляючи фігуративного змісту, автологізуючи. Повертаючи таким художнім образам буквальный сенс, він задіює ті поетичні резерви, які у «Книзі пісень» залишалися невикористаними, а також створює на їх основі власні поетичні варіації. Звертаючись до петрарківських тропів, англійський митець надає їм предметності та реалістичності, експресивної

сили та сугестивності а часом – і відтінків гумору й іронії, нехарактерних для «Канцоньєре».

Підрозділ 2.3. «Генологічні аспекти петрарківської традиції у Дж. Донна» складається з чотирьох пунктів.

У пункті 2.3.1. «Ознаки петраркізму у віршованих посланнях та епістолах Дж. Донна» доведено, що петрарківські художні структури були не лише фундаментом багатьох любовних віршів Джона Донна – петрарківське «готове слово», петраркізм як риторичний код слугували митцеві за засіб вираження глибоко інтимних почуттів та емоцій у посланнях і віршованих листах до близьких друзів, знайомих і покровителів. Ідеться про ті тексти, де літературні маски, як правило, спадають, а особистість автора розкривається найбільш правдиво та повно. Як було показано у цьому пункті, Джон Донн вдавався до традиційних петрарківських риторичних формул, аби вкласти у них свої повсякденні думки, скарги і надії, відчуття й емоції, страхи і сподівання. Власне це й свідчить про те, що петраркізм був для англійського автора найзручнішою поетичною технікою, мовним кодом, який добре задовольняв не лише його творчі, але й, до певної міри, побутові комунікативні потреби.

У пункті 2.3.2. «Елементи петраркізму в поемах «Перші роковини» та «Другі роковини»» запропоновано інтерпретацію «Роковин» Джона Донна крізь призму петраркізму. Показано, що у цих поемах автор залучив практично весь арсенал образів (головна героїня як королева, душа всесвіту, його серце і краса, фундамент, міра і гармонія і т. ін.), мотивів (стрімкого занепаду і повної руйнації світу через трагічну смерть героїні; ошляхетнювального впливу, який Елізабет мала на все, що її оточувало; поетичної творчості, яка може подарувати безсмертя у віках, але нездатна повною мірою відобразити зовнішню і внутрішню досконалість дівчинки; важливість нехтування земним заради небесного, прикладом чого може слугувати короткий життєвий шлях героїні; жінка як причина загибелі чоловіка; неземна, ангельська природа головної героїні, якій не було місця на грішній землі, тощо), художніх засобів і прийомів образотворення (портретування жіночого персонажа за допомогою образів золота й різного роду коштовностей; надмірна ідеалізація головної героїні; надмірна гіперболізація й афектація; використання складних риторичних періодів і т. п.), які в «Книзі пісень» Франческо Петрарки стосувалися передчасної смерті Лаури і непоправних наслідків та страждань ліричного героя з цього приводу. При цьому Джон Донн значно розширює смисловий об'єм запозичених петрарківських художніх структур, і навіть ті з них, які у самого італійського поета були лише ледь накреслені, в англійського набувають додаткової деталізації (наприклад, порівняння Елізабет із державою) та масштабності (картини загробної подорожі душі небесними сферами). Констатовано, що багато з петрарківських образів мають у поемах Джона Донна ще більш гіперболізований характер, ніж у самого Франческо Петрарки (світ-могила, світ-труп). Наголошено, що прочитання

«Роковин» крізь призму петрарківських рецепцій дає змогу не лише вписати ці тексти в цілком органічний для них аналітичний контекст, але й розв'язати окремі прикладні проблеми, як, скажімо, прототипу художнього образу героїні.

У пункті 2.3.3. «*Петрарківські контексти духовної лірики Дж. Донна*» розглянуто насамперед ліричний цикл Джона Донна «Священні сонети». Вказано, що, подібно до «*Canzoniere*» Франческо Петрарки, він лінійно прочитується як тлумачення розвитку взаємин між головними героями, проте в англійського автора це не звиклі для петрарківської лірики герой і героїня, а протагоніст та Господь. Продемонстровано, що взаємини ліричного героя з Господом у «Священних сонетах» побудовані на тих самих засадничих принципах, на яких ґрунтується концепція кохання у поезії петраркізму, і в цьому сенсі вони можуть трактуватися як своєрідні любовні вірші до Бога. Незважаючи на те, що об'єктом любові протагоніста у цьому циклі виступає Творець, а не жінка, він так само страждає від нерозділених почуттів, усім серцем прагне взаємності, а окрім того, висловлюється метафоричною мовою петрарківського дискурсу, використовуючи її усталений риторичний код (військова, сексуальна, медична метафорика) та сонетну форму.

У пункті 2.3.4. «*Петраркізм в елегіях Дж. Донна*» показано, що петраркізм проявився навіть у тих творах Джона Донна, які генетично пов'язані з абсолютно іншою літературною традицією – римською. Вказано, що орієнтація на Овідія подекуди набуває в елегіях поета відчутних петрарківських акцентів, що, безумовно, свідчить про дуже глибоку рецепцію петрарківської традиції митцем, тяглість і наскрізність петраркізму в контексті творчої еволюції англійського автора.

Здійснені у другому розділі аналіз та інтерпретація поетичної творчості Джона Донна у контексті петрарківського дискурсу (тлумачення основних петрарківських сенсів збірки «Пісні і сонети», а також генологічних аспектів петрарківської традиції у поетичному доробку митця) засвідчили, що вона дуже добре надається до трактування у світлі герменевтичних концепцій літературної традиції. Фундаментальною для розуміння специфіки взаємин англійського митця з петраркізмом та своєрідності створеної ним індивідуально-авторської петрарківської художньої моделі є думка, сформульована в есеї «Традиція та літературний таланти» Томасом Стернзом Еліотом, який наполягав на тому, що приналежність до літературної традиції не можна ототожнювати з копіюванням чи сліпим наслідуванням творчості попередників. Ця думка є і в Ганса-Георга Гадамера, який, загалом трактуючи традицію як своєрідну форму авторитету, все ж наголошував, що сутність цього авторитету стосується насамперед пізнання і безпосередньо не має нічого спільного зі сліпим послухом. Тому літературна спадкоємність аж ніяк не заперечує оригінальності чи новаторства, які поступово самі набувають рис традиційності. Позаяк, будучи свідомо чи несвідомо наслідуваним наступними поколіннями митців, усе новаторське із часом теж стає традиційним. У світлі загальної закономірності функціонування мистецтва, яка

полягає в тому, що кожен новий крок у художньому освоєнні світу спирається на вже набутий раніше естетичний досвід, навіть коли такий заперечується, роль Джона Донна у розвитку художньої традиції петраркізму вбачається не у копіюванні, спрощенні чи профанації петрарківських сенсів і форм або ж у продукуванні їх малохудожніх клонів, що, на жаль, було характерним для багатьох послідовників Франческо Петрарки у Європі, а у привнесенні в уже наявні, типові художні одиниці елементів новаторства, наділених їх багатшим та різноманітнішим значенням, розширенні їхнього змісту і сенсу, виражальних можливостей та функціонального призначення, експлікації прихованих художніх потенцій, а також переосмисленні й адаптації петраркізму відповідно до потреб англійського національного контексту.

У третьому розділі *«Герменевтичні моделі петраркізму Дж. Донна і Ф. Сідні: компаративні аспекти»*, який складається з трьох підрозділів, здійснено порівняльне тлумачення художніх структур петраркізму у творах Джона Донна та Філіпа Сідні. При цьому обумовлено, що завданням розділу було не стільки виявити конкретні збіги та розбіжності (контрасти) у творчості митців, як показати, що петрарківський дискурс в англійській літературі XVI – початку XVII ст. сформувався як мережа опосередкованих національних і міжлітературних генетико-контактних зв'язків, а тому може вважатися частиною літературної традиції, про яку є сенс говорити лише тоді, коли певний автор успадковує творчі ідеї не лише безпосередньо з першоджерела, а й через посередників. У нашому конкретному випадку йдеться про те, що одним із джерел петрарківської традиції для Джона Донна була саме петрарківська лірика Філіпа Сідні.

У підрозділі 3.1. *«Топос кохання як форми смерті»* у процесі зіставлення творів Джона Донна і Франческо Петрарки, з одного боку, та Філіпа Сідні, з іншого, продемонстровано, що Джон Донн по-новому підходить до петрарківських конвенцій обміну ідентичностями закоханих, смерті один в одному та розлуки як смерті за життя. За допомогою традиційної мови петрарківського дискурсу у його поезії розкривається вся складність і глибина любовних взаємин, загалом непритаманна для моноситуативної петрарківської лірики. Джон Донн модифікує, удосконалює та оновлює петраркізм, тим самим демонструючи свою творчу самостійність від петрарківської традиції, з одного боку, та свій зв'язок із нею – з іншого.

У підрозділі 3.2. *«Мотив «закохані vs світ»»* проінтерпретовано мотив протистояння закоханої пари та соціуму у поетичних текстах Філіпа Сідні та Джона Донна. Доведено, що, на думку першого, розумний баланс між вимогами зовнішнього світу та потребами закоханих недосяжний у принципі – кохання саме собою є самозаглибленням та відстороненням від усіх і всього. Констатовано, що у цьому твердженні Філіп Сідні суголосний із Джоном Донном, проте якщо для останнього всеохопна і всепоглинальна природа любовного почуття, абсолютно у петрарківському дусі, була предметом оспівування, то для першого, принаймні

іноді, – імпульсом до глибокого самоаналізу та роздумів на морально-етичну тематику.

У підрозділі 3.3. «Проблема конфлікту душі і тіла» продемонстровано, що погляди Філіпа Сідні та Джона Донна збігаються й у концепції людини як амбівалентної духовно-тілесної істоти. Зазначено, що оскільки петраркізм не зміг запропонувати жодних прийнятних варіантів задоволення природного фізіологічного потягу у контексті платонічної етики, митці змушені були шукати їх самостійно. Однак якщо Філіп Сідні прийняв приречену позицію «нездоланності пристрасті як умови людського існування» (за Д. Петерсоном), то Джон Донн натомість виявляє більш інтегрований погляд на кохання як збалансованість і нерозділеність духовних та тілесних проявів. При цьому письменник не просто продовжує успадковану від англійських попередників лінію несприйняття тих форм любовних взаємин, які суперечать земній природі людини, а йде значно далі – якщо в «Астрофілі і Стеллі» герої не виходять за межі любовного досвіду, регламентованого традиційними петрарківськими морально-етичними нормами і правилами, то у поетичних текстах Джона Донна спостерігаємо абсолютно щасливі любовні стосунки.

Підсумовано, що Філіп Сідні прийняв ідейно-естетичну систему петраркізму майже тотально: його закоханий герой служить прекрасній, дуже чесній та шляхетній жінці, що є для нього недосяжною; він оспівує кохану, благає її про увагу та взаємність, скаржиться на байдужість Стелли, роздумує над незбагненністю любовного почуття та його складністю. За великим рахунком, в «Астрофілі і Стеллі» автор практично не вносить нових рис у петрарківську модель взаємин героя та Пані Серця, не видозмінює кардинально ключових петрарківських образів (за винятком хіба що чорних очей героїні), хоча іноді й ставить під сумнів раціональність деяких петрарківських конвенцій. Джон Донн натомість упроваджує в художню систему петраркізму власні правила і принципи. Його твори позначені рисами інтерпретації як активної трансформації (застосування м'якого гумору, маніпуляція традиційними петрарківськими художніми елементами і структурами, які внаслідок цікавого авторського переосмислення набувають найнесподіваніших асоціацій і контекстів, використання конвенційної мови петрарківського дискурсу через наповнення її новим змістом, новою образністю, новою експресією, новим життям).

ВИСНОВКИ

Здійснене герменевтичне осмислення різновекторних наукових поглядів на петраркізм як естетико-літературний феномен і художню традицію засвідчило, що майже двісті років інтенсивного вивчення не посприяли уніфікації поглядів на нього. Така надзвичайно широка варіативність підходів та інтерпретацій

призводить до того, що будь-якому літературознавцеві, який обрав це явище за предмет дослідження, доводиться заново визначати свою позицію з питань, які вже неодноразово аналізувалися у світовій науці. У цьому сенсі петраркізм належить до таких історико-літературних тем, які, маючи потенційно синтетичний (історико-теоретичний) характер, неминуче виводять дослідника на витлумачення важливих теоретичних питань.

У найбільш усталеному науковому розумінні петраркізм – це течія у європейській поезії, в основі якої лежить орієнтація на художні тексти Франческо Петрарки, насамперед його «Книгу пісень». Твори цієї літературної течії на рівні змісту визначаються втіленням неоплатонічної концепції кохання, а на рівні форми – нормативними положеннями трактату П'єтро Бембо «Роздуми у прозі про народну мову». Однак якщо розглядати петраркізм у такому потрактуванні – як недискретний формально-змістовий феномен із традиційною ідейною парадигмою та нероздільно пов'язаними із нею специфічними правилами і принципами поезики, він доволі чітко обмежує своє функціонування епохою Відродження, залишаючи поза рамками широченний спектр поезії постренесансних митців XVII і наступних століть, для яких тексти Франческо Петрарки слугували насамперед «готовим матеріалом», своєрідною риторичною матрицею. Будучи на рівні форми доволі жорсткою, така матриця дозволяла авторам необхідні, подекуди навіть дуже значні відхилення у процесі створення власного, оригінального тексту, не обов'язково навіть на любовну тематику – саме тому і мовна стратегія петраркізму, побудована на принципах антитези й оксюморона, і жанрова форма сонета успішно «подолали» ренесансну культуру, закріпившись у ролі фундаменту нової європейської лірики.

Виникнувши ще за життя великого італійського поета, у другій половині XV ст. манера творити у дусі Франческо Петрарки долає кордони Італії й шириться на Іберійському півострові, згодом передається Франції, далі – Англії та німецькомовним поетам, а ще пізніше розквітає у таких країнах, як Польща, Угорщина й Швеція, подекуди майже цілком втрачаючи складний філософський зміст і поступово перетворюючись на конвенційну формальну модель. При цьому навіть такий, зредукований до функції риторичного коду петраркізм не пориває з великою петрарківською традицією, хоча далеко не завжди експлікує засадничі положення її ідейної парадигми або ж експлікує їх лише фрагментарно чи взагалі інверсовано. У зв'язку із цим у структурі герменевтичної моделі петраркізму виділено дві основні складові: 1) ідейну та 2) риторичну, які різною мірою і в різний спосіб могли засвоюватися та реінтерпретуватися поетами-петраркістами.

Саме тому цілком обґрунтованим виглядає твердження, що петраркізм доцільно розглядати не як суто ренесансну формально-змістову систему, що суттєво обмежує його художні, часові і просторові прояви, а саме як широку мистецьку традицію: сукупність різного роду когерентних і когезійних інтерпретацій, модифікацій, трансформацій цієї системи. На цій основі в роботі

запропоновано герменевтичне тлумачення петраркізму як історично сформованої в італійському Ренесансі системи сенсів і форм, яку глибоко і плідно художньо тлумачив Джон Донн та інші англійські письменники XVI – початку XVII ст. Це тлумачення розвиває класичну теорію розвитку художньої літератури через взаємодію традиції і новаторства. Йдеться про різного виду реакції на поетичну творчість Франческо Петрарки, передусім його «Canzoniere», включаючи як епігонство, копіювання, наслідування і запозичення її змістових чи / і формальних елементів, так і творчу трансформацію (стилізацію, продовження, полеміку, пародіювання, осучаснення тощо), суперництво чи навіть відштовхування – те, що в науці зазвичай називається «антипетраркізмом». Останнє, як було показано, особливо характерне саме для англійського варіанта петраркізму.

Генезу англійської петрарківської традиції доволі нескладно прослідкувати. Зародження петраркізму в Англії зазвичай убачається у творчості Джефрі Чосера, який у поемі «Троїл та Крессіда» (сер. 1380-х рр.) запропонував переспів двох сонетів Франческо Петрарки (CXIII, CLXXXIX), проте ця адаптація виявилася занадто слабким імпульсом для того, аби петрарківська художня манера набула стрімкого розповсюдження на батьківщині митця.

Перші серйозні здобутки петраркізму в Англії датуються 30-ми рр. XVI ст. і пов'язані з іменами Томаса Ваєтта та Генрі Говарда, графа Саррі, які поклали початок петрарківській традиції в англійській літературі, опублікувавши свої переклади, переспіви та наслідування «Книги пісень» у т. зв. «Збірці Тоттела» (1557). Первісно англійський петраркізм оформився як прочитання перекладного Ф. Петрарки, однак важливо наголосити на тому, що вже найраніші переклади його творів в Англії були доволі вільними. Перекладачі, як правило, зберігали традиційну поетику петрарківського тексту, максимально наближено перекладаючи стилістичні фігури і тропи на англійську мову, а художні образи закоханого протагоніста та його Пані Серця послідовно інкорпоровали на англійський літературний ґрунт, проте навіть на найбільш стійкому рівні петрарківської художньої моделі – мовному – і Томас Ваєтт, і граф Саррі практикували радше креативний підхід до петрарківського наративу.

Значною мірою це можна пояснити специфічним характером англійського петраркізму. Ренесанс на Британських островах розпочався значно пізніше за італійський, тому коли англійці здобули змогу познайомитися з текстами Франческо Петрарки та почали осмислювати їх, темпи цього процесу були надзвичайно інтенсивними, результатом чого було одночасне і засвоєння, і заперечення петрарківської традиції. Тобто англійський петраркізм одразу містив у собі те, що можна умовно назвати антипетраркізмом. Умовно, бо, як було вмотивовано, антипетраркізм виріс із внутрішніх суперечностей самого петраркізму і має логічно розглядатися як один із його різновидів, адже був спробою переосмислювати петрарківську традицію та полемізувати з нею за допомогою її ж художніх засобів, тобто фактично не виходячи за її межі.

Водночас англійський варіант петраркізму мав ще одну надзвичайно важливу ознаку – орієнтацію на створення національної поетичної традиції. Спадок Франческо Петрарки за основними ідейно-художніми параметрами потужно резонував із культурною ситуацією тюдорівського періоду, що, з одного боку, визначило безпрецедентне розповсюдження традиційної топіки і риторики петрарківської поезії в Англії доби Відродження, а з іншого – мало у собі хороший потенціал для національної реінтерпретації. Цей потенціал повною мірою був зреалізований уже у поетичних текстах, надрукованих Ричардом Тоттелом у 1557 р. Англійська мова у поезії Томаса Ваєтта та Генрі Говарда, графа Саррі долає шлях становлення як літературна, а трансформація петраркізму через призму національних літературних надбань і потреб стає остаточним поштовхом до створення нової англійської лірики.

Отож, уже від самого початку англійські автори сприймали континентальний петраркізм як художньо-естетичну систему, що може і має бути переосмислена відповідно до індивідуально-авторських інтенцій та національного контексту загалом, і саме таким способом в Англії, по суті, відбувається створення нової його моделі, всі основні формальні і смислові структури якої зазнають на англійському національному ґрунті помітних видозмін. Так, уже під пером Томаса Ваєтта змінюється усталена форма петрарківського сонета, адже митець чітко відокремлює фінальний двовірш (*abbaabba cdcdee*), на який переносить і «вольту» – своєрідний сюжетний та / чи емоційний «перелом». У поетичній практиці Генрі Говарда, графа Саррі, який виділяє у сонеті три катрени і куплет, т. зв. «ключ» («замок»), доводячи при цьому число рим до семи (на противагу чотирьом, як це було в Італії), оформлюється англійський варіант сонетної форми – т. зв. «шекспірівський сонет» (*abab cdcd efef gg*) та остаточно утверджується п'ятистопний ямб як іманентний англійському сонетному жанрові віршований розмір. Багато експериментував із розмірами і способами римування і Філіп Сідні. Саме цей автор уводить в англійський сонет шестистопний ямб та жіночу риму. І, нарешті, «Аморетті» Едмунда Спенсера засвідчує суттєве ускладнення сонетної техніки: хоча у творах цього циклу кількість рим і скорочується до п'яти (можливо, причиною такої зміни стала бідність англійської мови на рими), проте введене митцем перехресне римування надає структурі сонета більшої єдності, пов'язуючи римами окремі катрени (*abab bcbc cdcd ee*).

Суттєво змінилися в Англії і центральні образи петрарківської поетичної традиції – ліричного героя та його коханої жінки. Якщо говоримо про першого, то він на ґрунті англійської словесності набуває насамперед рис придворного і дипломата. Якщо ж говоримо про другу, то вона значною мірою позбавляється свого божественного ореолу. Руїнується також канон її зовнішності – колір очей змінюється на чорний, а сама жінка, хоча і не втрачає повною мірою ангельських рис, змальовується передовсім як земна істота, не позбавлена хиб та гріхів.

Трансформується в англійському петраркізмі й петрарківський ліричний сюжет, а також специфіка взаємин між головними героями. Перший можна узагальнено охарактеризувати як рух неоплатонічною «любовною драбиною» (або прямий, як це було, наприклад, в Едмунда Спенсера, або ж інверсований, як, скажімо, у Генрі Говарда, графа Саррі), каталізатором якого виступає драматичний, часто неврегульований конфлікт між високим платонічним почуттям та тілесною пристрасстю, в якому петрарківський протагоніст мусить обирати. Замість ліричного героя Франческо Петрарки вибрала смерть – із передчасним відходом Лаури окреслене протистояння зникло само собою. Натомість англійські петраркісти здебільшого вирішують його на користь раціонального синтезу – жоден із них не готовий відмовитися від тілесного задоволення заради абстрактної духовної нагороди: якщо в куртуазній ліриці та поетичній творчості Франческо Петрарки вміння любити, дотримуючись дистанції, не зближуючись із коханою жінкою, було засадничим, то в англійській моделі петраркізму таке безкорисливе духовне служіння цілковито відкидається. Віддаленість від предмета кохання тлумачиться англійськими поетами-петраркістами як виснажлива розлука, що часто прирівнюється до смерті, а Пані Серця, навмисне тримаючи закоханого на відстані, виглядає вже не просто жорстокою, а навіть садистичною, а подекуди й фатально нездатною на теплі почуття, що додає ще один новий штрих до її художнього образу.

Після 1550-х рр. в англійському петраркізмі, на перший погляд, виникає майже півстолітній «розрив традиції», оскільки у цей час він не поповнюється жодним гучним іменем. Проте, як було доведено, таке враження оманливе, оскільки до 1590-х рр. «Збірка Тоттела» неодноразово перевидавалася, все ще зберігаючи популярність серед читацької публіки. До цього ж часу належить і т. зв. «Парк-Гіллський рукопис», який, поряд з уже відомими творами Томаса Ваєтта та графа Саррі, містив чотирнадцять нових перекладів Франческо Петрарки, що засвідчувало тяглість петраркізму в Англії XVI ст.

У 1590-х рр. відбувається другий «злет» англійського петраркізму, пов'язаний із небувалим поширенням в англійській поезії сонетного жанру, що, хоча і не був винаходом Франческо Петрарки, проте сприймався європейськими митцями невіддільно від його імені. Після піратського видання «Астрофіла і Стелли» (1591) Філіпа Сідні в Англії з'являються близько двох десятків сонетних циклів (всього понад три тисячі поезій). Варто при цьому зазначити, що англійські петраркісти 1590-х рр. орієнтуються вже не стільки на саму «Книгу пісень», скільки на численні опосередковані джерела, насамперед творчість італійських та французьких послідовників Франческо Петрарки, що безпосередньо вплинуло на специфіку адаптації і трансформації поетичної традиції петраркізму в Британії, спричинивши певне «розхитування» його художньо-естетичної системи. Літературну ситуацію в Англії 90-х рр. XVI ст. Ернст Курціус дотепно називав «сонетною пошестю». Головним її підсумком та дуже невтішним результатом

стало те, що сонет в англійській літературі поступово «вихолощується». Останні петрарківські цикли елизаветинської доби вже абсолютно позбавлені оригінальності і хибують на всі недоліки відвертої поверхової імітації. У них переважно відсутні справжні переживання та життєва драматична напруга, трапляються і формальні погрішності, як то відхилення від регулярного п'ятистопного ямба чи порушення евфонії. Утім, абсолютно кожен послідовник Франческо Петрарки в Англії, більш значний чи менш значний, вніс свій оригінальний вклад у переосмислення традиційної петрарківської моделі та формування неповторного «обличчя» англійського петраркізму.

Джон Донн був сучасником елизаветинських сонетистів, проте його творчість відкриває цілком інші виміри англійського петраркізму. Власне кажучи, генеалогічно-контактологічні зв'язки і типологічні паралелі поетичних текстів Джона Донна, передусім його головної збірки «Пісні і сонети», «Книги пісень» Франческо Петрарки й англійської петрарківської поезії XVI ст. – одне з найбільш неоднозначних питань сучасного західного літературознавства. Якщо до XX ст. англійські й американські дослідники творчості митця зосереджувалися в основному на вивченні стилістичних особливостей його вірша та проблемах складної, вишуканої дотепності його текстів, то вже з початку минулого століття все частіше в науці про літературу починає актуалізуватися питання оригінальності англійського автора на тлі тогочасної петрарківської моди.

Науковців, які вивчали літературний спадок Джона Донна у світлі його взаємозв'язків із поетичною традицією петраркізму, можна умовно поділити на три групи. До першої належать учені, які у текстах англійського письменника вбачають беззаперечні сліди петрарківських імпульсів (Ненсі Андреасен, Вільям Гамільтон, Клей Гант, Гелен Гарднер, Дональд Гас, Вільям Кеннеді, Лу Емілі Пірсон, Лаура Родригез, Мустафа Бала Рума, Сильвія Руффо-Фіоре, Леонард Таурні, Роземонд Тьюв та інші). Другу групу утворюють дослідники, які, навіть визнаючи факт присутності у поезії Джона Донна численних художніх елементів, прямо пов'язаних із дискурсом петраркізму, маркують його як «антипетраркіста», борця проти петрарківської поетичної практики, а специфіку функціонування петрарківських смислових і формальних структур у його творчому доробку кваліфікують як пародіювання, сатиричне висміювання чи навіть заперечення традиції (Ілдіз Аксой, Шидех Ахмадзадех, Едмунд Госс, Герберт Грирсон, Джеймс Лейшман, Рашид Неї, Біпін Чандра Панді, Томас Роче, Манас Саха та інші). Третя група літературознавців займають проміжну позицію, вбачаючи у поетичній творчості Джона Донна примхливе переплетення петрарківських і антипетрарківських тенденцій одночасно (Гізер Дабров, Маріо Прац та інші).

Запропонована у роботі герменевтична модель традиції петраркізму впливає насамперед із глибокого художнього осмислення Джоном Донном петрарківських смислових та формальних структур. Як було продемонстровано, переважна більшість його текстів справді спирається на топоси і конвенції,

характерні для «Книги пісень» Франческо Петрарки. Однак це не позбавляє письменника творчої самобутності і жодною мірою не применшує мистецької вартості його доробку – новаторство англійського автора проявилось у тому, як саме він зумів розвинути художні одиниці, типові для петрарківської риторики та ідейної парадигми, вже значною мірою шаблонні, на той час «стерті», та наповнити їх новим життям і сенсом. Практично кожен поетичний текст Джона Донна актуалізує той чи той мотив, тему, ліричну ситуацію, художній образ чи навіть троп, що мають прецедент у «Канцоньєре» або ж англійському петраркізмі, насамперед у творчості Філіпа Сідні, а також Едмунда Спенсера, Томаса Ваятта і Генрі Говарда, проте переважна більшість із них неповторно переплавлені у горнилі індивідуального стилю митця. Продовження традиції петраркізму у поетичних творах письменника відбувалося через новаторство – її широке переосмислення та реінтерпретацію, основною тенденцією чого стало позбавлення петрарківських металогічних образів фігуральних значень (автологізація), «приземлення» типових петрарківських ситуацій і художніх образів (в окремих випадках – аж до рівня відвертої еротики), чим авторові вдалося розкрити прихований потенціал багатьох петрарківських сенсів. Його петраркізм – очищений від зайвого пафосу, більш наближений до життя, візуальніший, сугестивніший, реалістичніший, буденніший, а іноді й натуралістичніший.

Із погляду герменевтичних концепцій художньої традиції (Ганс-Георг Гадамер, Томас Стернз Еліот, Френк Лівіс) прикметно, що порівняння поезії Джона Донна та «Канцоньєре» не лише констатує певну залежність першої від другої, але й реверсно відкриває нові перспективи у тлумаченні творчості Франческо Петрарки. Кохання, яким воно постає в італійського гуманіста, здебільшого трактується літературознавцями одновимірно – як обожнення ідеальної Лаури. Однак герменевтичне осмислення любовних мотивів у віршах Джона Донна у їх співвідношенні з концепцією кохання Франческо Петрарки розкриває подекуди зовсім неочікувані взаємозв'язки між ними. Нерозділене кохання є вагомою темою в ідейно-тематичному комплексі «Пісень і сонетів», і багато текстів збірки описують абсолютно петрарківське за характером служіння-поклоніння холодній, недосяжній героїні, оперуючи при цьому традиційними метафорами, гіперболами й антитезами («Твікенгемський сад», «Розбите серце», «Потрійний дурень», «Привид», «Цвіт», «Похорон», «Заповіт» та ін.). Спільним елементом «Книги пісень» та «Пісень і сонетів» є і подекуди критичне ставлення до жінки, що впливає з глибокого відчаю та розчарування від її постійних відмов, хоча дослідники творчості італійського поета часто ігнорують або ж воліють замовчувати цей аспект. Водночас багато ліричних ситуацій, пов'язаних у «Канцоньєре» з нещасливим коханням до Лаури, перенесені Джоном Донном у цілком контрверсійний контекст щасливого і взаємного любовного почуття («Екстаз», «Світанок», «Доброго ранку», «Річниця», «Прощання, що забороняє смуток», «Канонізація» й т. ін.) – тут митець продовжує лінію, започатковану в

«Аморетті», ще далі розвиваючи започатковану Едмундом Спенсером реінтерпретацію ідейної складової художньої моделі петраркізму. Але при цьому практично ідентичним в італійського й англійського поетів залишається змалювання відчаю та болю протагоніста у момент розлуки з коханою («Прощання: про моє ім'я на вікні»), дуже подібні також описи відчуття спустошення й безмежної самотності, відчаю і темноти, що виникають після смерті жінки, хоча герої Франческо Петрарки та Джона Донна («Ноктюрн у День св. Люсі», «Пропасниця») і перебувають у різних життєвих обставинах. Доцільно, щоправда, зазначити, що своєрідність бачення кохання Франческо Петраркою та Джоном Донном неможливо визначити лише через категорію взаємності / невзаємності. Поряд з ідеалізацією та схилянням перед Лаурою, які, безперечно, превалюють у «Книзі пісень», можна також помітити деякий скептицизм та приховане почуття образи в ліричного героя італійського гуманіста, що виростають із постійного нехтування його почуттями. І це той самий різновид «цинізму», який уже абсолютно неприхований у таких текстах Джона Донна, як, скажімо, «Пісня (Впіймай зірку, що паде)» чи «Жіноча постійність», і який найчастіше вважають основною ознакою повстання англійського автора проти літературної традиції петраркізму.

Одним із найбільш важливих аспектів при порівнянні любовної лірики Джона Донна та Франческо Петрарки є вивчення особливостей функціонування у ній конвенційних металогічних образів. Метафори океанів-сліз, штормів-зітхань, очей-зірок, Донни-сонця та ін. італійський автор і його учні дуже щедро використовували для того, аби передати масштабність любовного почуття. На ці ж топоси повсюдно натрапляємо й у ліриці Джона Донна, проте тут вони здебільшого виконують дещо інші функції. Франческо Петрарка та петраркісти тлумачили метафори і гіперболи як мовні прикраси, вдалі й зручні засоби для вираження гіпертрофованих емоцій, тоді як англійський поет дуже часто трактує їх буквально, що дає йому змогу використовувати ці елементи не лише з дискриптивною чи декоративною метою, але й у ролі рушійної сили ліричного сюжету, змістотвірного фундаменту. Так, скажімо, у «Книзі пісень» протагоніст готовий померти заради кохання та від кохання – натомість у «Піснях і сонетах» він і справді помирає («Привид», «Похорон», «Заповіт» тощо). Назагал, можемо стверджувати, що, незважаючи на подекуди дуже значне смислове та функціональне розширення типових петрарківських тропів чи навіть їх автологізацію, петрарківська літературна традиція у Джона Донна не заперечується, а слугує своєрідною основою для розбудови власної оригінальної творчої техніки.

Порівняльне тлумачення художніх структур петраркізму у творах Джона Донна та Філіпа Сідні ще раз підтвердило, що, на відміну від останнього, перший не сприйняв петраркізм як замкнену і на той час уже значною мірою застиглу художню модель. Радше – петрарківська традиція послужила для нього

невичерпним джерелом сюжетних ситуацій, образів, тем, мотивів, художніх засобів, які виявилися настільки ж придатними для духовної лірики, віршованих послань та поем, як і для любовної поезії, що ще раз засвідчує силу петрарківського риторичного коду у тогочасній англійській літературі. Саме переважно як такий код і використовується петраркізм у збірці Джона Донна «Пісні і сонети», позаяк у ній англійський митець здебільшого не стоїть на традиційних засадах петрарківської концепції кохання (окрім тих віршів, які марковані всіма без винятку дослідниками як «петрарківські»), а створює власну, яка, зі свого боку, зумовлює і специфіку головних образів – чоловічого та жіночого.

Продовжуючи трансформацію ідейної складової художньої моделі петраркізму, накреслену своїми англійськими попередниками (Томас Ваєтт, Генрі Говард, граф Саррі, Едмунд Спенсер, Філіп Сідні та інші), автор не просто відмовляється замовчувати фізіологічні аспекти стосунків між закоханими, а розглядає їх як одну зі сходинок до духовного піднесення, містичного апофеозу, інтерпретуючи тим самим в особливий спосіб ідею неоплатонічної «любовної драбини». Не лише краса жінки та її шляхетність можуть, за Джоном Донном, слугувати для чоловіка містком між земним та ідеальним світами, але й сексуальний досвід, що є невід'ємною частиною кохання як чуттєво-духовного феномена. Щаслива взаємна любов, продовжена у фізіологічному єднанні, розмиває в англійського поета межі особистісного простору закоханих, містично зливаючи їх в єдине ціле, яке розростається до масштабів всесвіту і для якого не страшні жодні виклики зовнішнього світу, не страшна навіть смерть («Світанок», «Прощання, що забороняє смуток», «Канонізація», «Річниця» тощо). На мовному рівні ця цілісність отримує постійну акцентуацію через уживання займенника «we» («ми») та широко практиковане Джоном Донном звертання до другого, поряд із ліричним героєм, учасника комунікативної ситуації, яким, безперечно, є жінка.

Можна також констатувати цілком паритетний характер взаємин між головними героями «Пісень і сонетів» Джона Донна, бо навіть у тих поезіях, які тяжіють до овідіанської традиції і в яких героїня відверто зображена як об'єкт сексуального бажання («Нерозбірливість», «Жіноча постійність», «Община»), не знаходимо жодних підстав говорити про будь-яку зневажливу позицію письменника стосовно жіночої статі. А якщо певні висловлювання, на перший погляд сексистського характеру, і трапляються, то вони завжди вписані у гумористичний чи іронічний контекст, а тому не можуть сприйматися серйозно. Ліричний суб'єкт Джона Донна взагалі дуже часто вдається саме до такої іронічної, грайливої манери вислову, за якою складно прозріти його справжню натуру, проте поглиблене розуміння таких поезій, як, скажімо, «Пісня (Впиймай зірку, що паде)» чи «Община», свідчить про нього як про прихованого мрійника та ідеаліста, який, як і традиційний петрарківський протагоніст, прагне справжнього щасливого

кохання і тужить через неможливість реалізації своїх ідеалів у реальному житті, прикриваючись маскою гіркої іронії.

У функції «готового слова», риторичної стратегії здебільшого виступає петраркізм і у віршованих посланнях Джона Донна та його поемах «Перші роковини» і «Другі роковини», позаяк у цих текстах, знову ж таки, відсутня адаптація петрарківської концепції взаємин між героєм та героїнею, а мовні засоби слугують для розкриття найрізноманітнішої проблематики, часто не пов'язаної з любовним дискурсом. Водночас саме у цих текстах письменник витворює найбільш близький до типового для англійського національного різновиду петраркізму образ ліричного героя – придворного, куртуазного поета, що ставить свій літературний талант та поетичну майстерність на службу вельможним покровителям, прагнучи увічнити їх у віршованому слові. Добре помітно: якщо у текстах «Пісень і сонетів» протагоніст Джона Донна іноді виглядає не попетрарківськи зухвалим, активним, діяльним, упевненим у власних силах і можливостях, подекуди навіть зверхнім та далеко не завжди догідливим і покірним стосовно героїні, то у віршованих посланнях та поемах він традиційно улесливий, надмірний у похвалах та компліментах, солодкавий і рафіновано вишуканий, покуртуазному ввічливий.

Натомість духовна лірика Джона Донна є найбільш близькою до петраркізму у його цілісному формально-змістовому тлумаченні. Цікаво, що у збірці «Пісні і сонети», незважаючи на її назву, немає жодного вірша, що може вважатися класичним взірцем сонетного жанру (єдина поезія, названа «сонетом» («Sonnet. The Token»), нараховує вісімнадцять рядків, а її авторство часто ставиться під сумнів), тобто любовних сонетів, присвячених жінкам, Джон Донн ніколи не писав, тоді як його духовні сонети є справжніми любовними посланнями, присвяченими Господові. Це підтверджується насамперед тим, що, звернувшись у поетичному циклі «Holy Sonnets» до любленого Франческо Петраркою сонетного жанру, англійський письменник запозичив в італійського митця не лише формальну структуру віршів, але і їх ідейний фундамент. І якщо «Пісні і сонети», будучи посмертно скомпанованими у єдину збірку видавцями та редакторами Джона Донна, не надаються, подібно до «Книги пісень», до лінійного прочитання, то «Священні сонети» легко прочитуються як потрактування драматичних взаємин ліричного суб'єкта й Господа. І що найважливіше – ці взаємини ґрунтуються на тих самих засадничих принципах, на яких побудована концепція кохання у петраркізмі. Незважаючи на те, що об'єктом любові протагоніста у цьому циклі виступає Бог, а не жінка, він так само страждає від нерозділених почуттів, усім серцем прагне взаємності, а окрім того, послуговується метафоричною мовою петрарківського дискурсу (військова, медична, сексуальна метафорика тощо) та сонетною формою. Отож, саме «Священні сонети» варто розглядати як тексти, у яких творча рецепція й інтерпретація петраркізму Джоном Донном відбуваються найбільш масштабно, хоча при цьому митець і не уникає певного його

переосмислення. Так, можна помітити, що героїня «Священних сонетів» не подібна на ті петрарківські жіночі образи, які слугують ліричним героям петраркізму містком до божественного, навпаки – вона трактується радше як перешкода у досягненні його єдності з Богом. Натомість сам Господь втрачає традиційне місце як вершина неоплатонічної любовної «драбини», до якої спрямоване сходження протагоніста, ніби заступаючи собою Пані Серця у вихідній сюжетній і комунікативній ситуації петрарківського дискурсу.

Запропоноване герменевтичне потрактування генологічних аспектів петрарківської традиції у поетичному спадку Джона Донна дає підставу стверджувати, що, вийшовши за вузькі рамки любовної лірики у сферу інших літературних жанрів, Джон Донн віднайшов нову якість петрарківської концепції ідеалізованого кохання та поетичної манери (тоді як «англійський Петрарка» Філіп Сідні, викриваючи недоліки загалом життєздатної, але дуже обмеженої моделі куртуазних любовних стосунків, все ж залишився у її межах). Назагал, реінтерпретація Джоном Донном традиційної герменевтичної моделі петраркізму відбувалася у тих напрямках, які були накреслені його талановитими попередниками на англійській літературній ниві, тобто його індивідуально-авторське тлумачення петраркізму позначене усіма рисами, притаманними англійському петрарківському дискурсу як такому: тяжіння до реалістичнішого, приземленішого характеру образів головних героїв та взаємин між ними, полеміка з надмірностями петрарківської поетичної техніки, використання петраркізму як коду, риторичної стратегії не лише у любовній ліриці, але й в інших поетичних жанрах (віршовані послання, елегії, поеми, духовна лірика тощо), переосмислення інших літературних та культурних традицій, зокрема овідіанської, крізь призму петраркізму тощо. Тобто якщо говорити про конкретні форми рецепції петрарківської літературної традиції Джоном Донном, то зрозуміло, що вони виразно тяжіють до полюса перетворення, а не відтворення, імітації. У письменника немає ні копіювання, ні тим більше епігонства, як, зрештою, і пародіювання чи травестії петраркізму, натомість переважає така форма розвитку літературної традиції, як творча трансформація.

Загалом же, порівняння поетичних текстів Франческо Петрарки і Джона Донна, з одного боку, та Філіпа Сідні й Джона Донна, з іншого, оприявило нюанси, що здебільшого не беруться до уваги в дискусії про петраркізм англійського митця. При такому двосторонньому порівнянні останній виявився самобутнім інтерпретатором та натхненним продовжувачем петрарківської поетичної традиції в англійській літературі, тоді як у «Книзі пісень» несподівано віднайшлися доволі цинічні, часом навіть антифеміністичні мотиви. А тому вважаємо, що запропоноване дослідження підтвердило сформульовану нами гіпотезу про те, що Джон Донн набагато спорідненіший із петрарківською традицією, ніж це досі припускалося. І стосується це навіть тих аспектів його поетичної творчості, які звикло тлумачаться як «неспростовні» докази його антипетраркізму, як то

інтерпретація любовного почуття чи концепція жінки. Ми також довели, що маркувати англійського митця як антипетраркіста не варто, поміж іншим з огляду і на те, що сам антипетраркізм треба трактувати як лише одне з відгалужень петраркізму, надзвичайно цікавий, яскравий варіант петрарківського інваріанта.

Отже, через герменевтичне осмислення феномена петраркізму як мистецької традиції, тобто історично сформованої системи сенсів і форм в англійській літературі XVI – початку XVII ст. в поетичній інтерпретації Джона Донна запропоновано нову теоретичну модель петраркізму, що впливає насамперед із глибокого художнього осмислення письменником петрарківських смислових та формальних структур. Визначальні акценти при цьому зроблено на виявленні власне герменевтичних елементів у новаторській художній моделі петраркізму в Джона Донна, поглиблено витлумачено риторичну складову моделі петрарківської традиції на матеріалі поезії митця, а також виокремлено основні смислові та формальні елементи герменевтичної моделі петраркізму в Джона Донна через порівняння із подібними елементами тлумачення петрарківської традиції в тогочасній англійській літературі.

Зроблено висновок, що поетичний спадок англійського письменника якнайкраще ілюструє та потверджує герменевтичні ідеї про літературну традицію як точку перетину свободи й історії, де старе й нове завжди утворюють живу єдність, причому жодне з них не відділяється від іншого з цілковитою визначеністю (Г-Г. Гадамер).

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації

Монографії, розділи монографій

1. Маркова М. Феномен петраркізму у світлі теоретичних ідей Дені де Ружмона. *Traditional and innovative approaches to scientific research : theory, methodology, practice : scientific monograph*. Riga : Baltija Publishing, 2022. P. 447–473. DOI : <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-241-8-18>.

Наукові праці в періодичних виданнях, що входять до бази даних Scopus

2. Маркова М. Петрарківські контексти духовної лірики Джона Донна. *Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Філологічні науки»*. 2021. № 1 (21). С. 10–18. DOI : <https://doi.org/10.32342/2523-4463-2021-1-21-1>.

3. Kryshchanovych S., Ivanytska O., **Markova M.**, Hliudzyk Y., Ivanova A. A Graphical Language-based Approach for Database Modeling in Higher Education Information Systems. *Ingénierie des Systèmes d'Information*. 2023. Vol. 28. No 6. P. 1597–1603. DOI : <https://doi.org/10.18280/isi.280616>.

4. Маркова М. «Роковини» Джона Донна як петрарківські тексти. *Вісник Університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Філологічні науки»*. 2023. № 1 (25). С. 34–49. DOI : <https://doi.org/10.32342/2523-4463-2023-1-25-3>.

5. Markova M. An Intimate Dialogue with God in John Donne's «Holy Sonnets»: Petrarchan Context. *Visnyk Universitetu Imeni Alfreda Nobelya. Seriya : Filologichni Nauki*. 2024. Vol. 1. Issue 27. P. 34–52. DOI : <https://doi.org/10.32342/2523-4463-2024-1-27-3>.

Наукові праці у фахових виданнях України категорії «Б»

6. Маркова М. Осмислення проблеми петраркізму Джона Донна у літературознавчому дискурсі. *Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Філологічні науки»*. 2016. № 2 (12). С. 67–73. URL : <https://phil.duan.edu.ua/images/PDF/2016/2/9.pdf>.

7. Маркова М. Творчість Джона Донна : традиції і новаторство. *Вісник Львівського університету. Серія іноземні мови*. 2016. Вип. 24. Ч. I. С. 166–172.

8. Маркова М. Петраркізм : проблема визначення та історія вивчення. *Проблеми гуманітарних наук : збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія «Філологія»*. 2017. Вип. 40. С. 65–79. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pgn_fl_2017_40_10.

9. Маркова М. Поетика петраркізму : ключові риси. *Держава та регіони. Серія : Гуманітарні науки*. 2017. № 3 (50). С. 8–13. URL : http://humanities.stateandregions.zp.ua/archive/3_2017/4.pdf.

10. Маркова М. Трансформації петраркізму в поемі Едмунда Спенсера «Епіталаміон». *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Філологія*. 2017. Вип. 28. С. 75–77. URL : <http://www.vestnik-philology.mgu.od.ua/archive/v28/21.pdf>.

11. Маркова М. Філософські основи петраркізму. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія : Літературознавство*. Тернопіль : ТНПУ, 2017. Вип. 46. С. 321–332. URL : <http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/9194/1/28Markova.pdf>.

12. Маркова М. Сонет Франческо Петрарки про лань у рецептивному полі англійської літератури XVI століття. *Актуальні питання гуманітарних наук : міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. 2020. Вип. 30. Т. 2. С. 296–301. DOI : <https://doi.org/10.24919/2308-4863.2/30.212343>.

13. Маркова М. Едмунд Спенсер як петраркіст. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія : Філологія. Соціальні комунікації.* 2021. Т. 32 (71). № 4. Ч. 3. С. 110–114. DOI : <https://doi.org/10.32838/2710-4656/2021.4-3/18>.

14. Маркова М. Воєнна образність у любовній ліриці петраркізму. *Актуальні питання гуманітарних наук : міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка.* 2022. Вип. 58. Т. 2. С. 173–177. DOI : <https://doi.org/10.24919/2308-4863/58-2-24>.

15. Маркова М. Елементи петраркізму у віршованих посланнях та епістоляріях Джона Донна. *Закарпатські філологічні студії.* 2022. Вип. 23. Т. 2. С. 250–255. DOI : <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2022.23.2.48>.

16. Маркова М. Поезія Філіпа Сідні – вершина англійського петраркізму. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія : Філологія. Журналістика.* 2022. Т. 33 (72). № 6. Ч. 2. С. 148–152. DOI : <https://doi.org/10.32782/2710-4656/2022.6.2/25>.

17. Маркова М. Сонет Джона Донна «This is My Play's Last Scene» в українських перекладах. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія : Філологія. Журналістика.* 2022. Т. 33 (72). № 5. Ч. 2. С. 57–61. DOI : <https://doi.org/10.32782/2710-4656/2022.5.2/11>.

18. Маркова М. Традиції петраркізму у збірці Джона Донна «Пісні і сонети». *Закарпатські філологічні студії.* 2022. Вип. 21. Т. 1. С. 287–292. DOI : <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2022.21.1.54>.

19. Маркова М. «Death, Be not Proud» Джона Донна : один сонет – три переклади українською мовою. *Актуальні питання гуманітарних наук : міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка.* 2023. Вип. 64. Т. 1. С. 300–303. DOI : <https://doi.org/10.24919/2308-4863/64-1-44>.

20. Маркова М. «Епіталама» Едмунда Спенсера vs «Ноктюрн у День св. Люсі» Джона Донна : герменевтичні аспекти. *Актуальні питання гуманітарних наук : міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка.* 2023. Вип. 69. Т. 2. С. 158–162. DOI : <https://doi.org/10.24919/2308-4863/69-2-26>.

21. Маркова М. Використання петрарківського мовного коду у сонеті Джона Донна «Oh, to Vex Me, Contraries Meet in One...». *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія : Філологія. Журналістика.* 2023. Т. 34 (73). № 1. Ч. 2. С. 127–131. DOI : <https://doi.org/10.32782/2710-4656/2023.1.2/20>.

22. Маркова М. Розвиток ліричної традиції петраркізму в поезії Джона Донна «Твікенгемський сад». *Актуальні питання гуманітарних наук* : міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. 2023. Вип. 66. Т. 2. С. 146–150. DOI : <https://doi.org/10.24919/2308-4863/66-2-21>.

23. Маркова М., Берчук Ю. Джон Донн в українських школах. *Вісник науки та освіти (Серія «Філологія», Серія «Педагогіка», Серія «Соціологія», Серія «Культура і мистецтво», Серія «Історія та археологія»)*. 2024. № 7 (25). С. 370–380.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

24. Маркова М. Поетична творчість Томаса Вайетта і перші прояви англійського петраркізму. *Zbiór artykułów naukowych Konferencji Międzynarodowej Naukowo-Praktycznej «Filologia, literatura, socjologia i kulturoznawstwo. Nauka wczoraj, dziś, jutro» (28.02.2016)*. Warszawa : Wydawca : Sp. z o.o. «Diamond trading tour», 2016. S. 13–23. URL : http://xn--e1aaifpcds8ay4h.com.ua/files/txt/scientific_conference_50/zbornik_50_5_Warszawa_28_02.2016.pdf.

25. Маркова М. Розвиток петрарківського поетичного дискурсу на англійському національному ґрунті. *Матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні проблеми філології»* (м. Одеса, 22 – 23 вересня 2017 р.). Херсон : Видавничий дім «Гельветика», 2017. С. 33–36. URL : <http://molodyvcheny.in.ua/files/conf/fil/17sept2017/17sept2017.pdf>.

26. Маркова М. Зародження англійського петраркізму у творчості Джефрі Чосера. *Світова література в літературознавчому дискурсі XXI ст. XI Міжнародні Чичерінські читання* : Програма ; Матеріали. Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2019. С. 56–57. URL : https://www.researchgate.net/publication/356192905_SPACE_AND_CHARACTER_AS_TRANSCULTURAL_CONSTRUCTS_IN_JOSEPH_CONRAD%27S_NOVEL_ALM_AYER%27S_FOLLY.

27. Маркова М. «Королева фей» Едмунда Спенсера у контексті художнього дискурсу петраркізму. *Monografia pokonferencyjna «Science, research, development. Philology, sociology and culturology»* (Berlin, 30.01.2021 – 31.01.2021). Warszawa : Diamond trading tour, 2021. S. 18–20. URL : <http://dspace.s.msu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/8593/1/Areas%20of%20bibliographic%20activity.pdf>.

28. Маркова М. Історія петраркізму в англійській літературі. *Світова література у літературознавчому дискурсі XXI ст.* : матеріали XII Міжнародних Чичерінських читань (Львів, 28 – 29 жовтня 2021 року). Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2021. С. 134–138. URL : <https://www.academia.edu/108267667/%D0%9F%D0%A0%D0%9E%D0%A1%D0%A>

[2%D0%9E%D0%A0%D0%9E%D0%92%D0%90 %D0%A1%D0%A2%D0%A0%D0%A3%D0%9A%D0%A2%D0%A3%D0%A0%D0%90 %D0%A0%D0%9E%D0%9C%D0%90%D0%9D%D0%A3 %D0%A1%D0%95%D0%9C%D0%AE%D0%95%D0%9B%D0%90 %D0%91%D0%95%D0%9A%D0%9A%D0%95%D0%A2%D0%90 %D0%9C%D0%95%D0%A0%D0%A4%D0%86 ?email_work_card=view-paper.](https://www.economics.in.ua/2022/12/21-2022.html)

29. Маркова М. Англійські петраркісти Єлизаветинської доби. *Актуальні питання науки, освіти і суспільства в сучасних умовах* : збірник тез доповідей міжнародної науково-практичної конференції (Полтава, 21 грудня 2022 р.). Полтава : ЦФЕНД, 2022. С. 24–26. URL : <https://www.economics.in.ua/2022/12/21-2022.html>.

30. Маркова М. Жанрова специфіка поезії Джона Донна «Sonnet. The Token». *Розвиток сучасної освіти і науки : результати, проблеми, перспективи. Том XV : Наукові пошуки в контексті викликів і конфліктів*. Конін – Ужгород – Перемишль – Херсон : Посвіт, 2023. С. 160–162. URL : <https://www.uzhnu.edu.ua/uk/infocentre/get/80855>.

Наукові праці, які додатково відображають наукові результати дисертації

31. Маркова М. Джон Донн : ступаючи на terra incognita. *Молодий вчений*. 2017. № 4.3 (44.3). С. 146–150.

32. Маркова М. Петрарківські виміри поезії Генрі Говарда. *Молодий вчений*. 2018. № 3.1 (55.1). С. 109–113. URL : <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2018/3.1/27.pdf>.

33. Маркова М. Рецепція петраркізму в елегіях Джона Донна. *Інтернаука*. 2018. № 17 (57). Т. I. С. 69–72. URL : <https://www.inter-nauka.com/issues/2018/17/4230>.

АНОТАЦІЯ

Маркова М. В. Поезія Джона Донна в контексті петрарківського дискурсу англійської літератури XVI – початку XVII століття: герменевтичні аспекти. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філологічних наук зі спеціальності 10.01.06 – теорія літератури. – Київський столичний університет імені Бориса Грінченка, Міністерство освіти і науки України, Київ, 2025.

У дисертації на основі комплексного підходу із домінантним герменевтичним методом у поєднанні з елементами біографічного, культурно-історичного, компаративного, філологічного, а також структурно-семіотичного методів літературознавчого аналізу запропоновано теоретичну модель петраркізму як поетичної традиції в англійській літературі XVI – початку XVII ст. в художній

інтерпретації Джона Донна. У роботі вперше в українській науці про літературу відповідно до сучасних наукових концепцій герменевтично осмислено феномен петраркізму як історично сформовану систему сенсів і художніх форм; сформульовано нове авторське розуміння петраркізму як герменевтичної моделі; витлумачено англійський петрарківський дискурс (Томас Ваєтт, Генрі Говард, Едмунд Спенсер, Філіп Сідні, Джон Донн) як рецепцію та інтерпретацію літературної традиції й окреслено його еволюційні етапи; герменевтично потрактовано проблему петраркізму / антипетраркізму Джона Донна; проінтерпретовано тлумачення основних петрарківських сенсів у поезії письменника; здійснено порівняльне трактування художніх структур петраркізму у Джона Донна і Філіпа Сідні; увиразнено національну специфіку художньої моделі петраркізму Джона Донна в контексті англійського петрарківського дискурсу та загальноєвропейської петрарківської традиції.

Ключові слова: англійська література, герменевтика, Дж. Донн, літературна традиція, петраркізм, петрарківський дискурс.

ABSTRACT

Markova M. V. John Donne's Poetry in the Context of Petrarchan Discourse of English Literature of the Sixteenth and Early Seventeenth Centuries: Hermeneutical Aspects. – Qualifying Research Paper as a Manuscript.

Thesis for the Doctoral Degree in Philology, speciality 10.01.06 – Theory of Literature. – Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University, Ministry of Education and Science of Ukraine, Kyiv, 2025.

The thesis presents a theoretical model of Petrarchism as a poetic tradition in English literature of the 16th and early 17th centuries, as represented by the poetry of John Donne. It is based on a complex approach to literary analysis, combining elements of hermeneutic, biographical, cultural-historical, comparative, philological, and structural-semiotic methods. For the first time in Ukrainian literary studies, the term 'Petrarchism' has been interpreted as a historically formed system of meanings and artistic forms. Furthermore, a new authorial understanding of Petrarchism as a hermeneutic model has been formulated. Additionally, the English Petrarchan discourse (Thomas Wyatt, Henry Howard, Edmund Spenser, Philip Sidney, John Donne) has been interpreted as a reception and interpretation of the literary tradition and its evolutionary stages have been outlined; the question of John Donne's Petrarchism / anti-Petrarchism has been approached hermeneutically; the main Petrarchan concepts in the poetic works of John Donne have been subjected to hermeneutical analysis. Finally, a comparative interpretation of the artistic structures of Petrarchism in the texts of John Donne and

Philip Sidney has been conducted and the national specificity of John Donne's model of Petrarchism in the context of the English Petrarchan discourse and the pan-European Petrarchan tradition has been emphasised.

First and foremost, the topicality of research is determined by the absence of theoretical works on the concept of Petrarchism in Ukrainian literary studies, the necessity for a new understanding of Petrarchism in the context of world literature studies, and the need to create its valid theoretical model (based on John Donne's poetry). Furthermore, there is a necessity to develop a hermeneutic approach to interpreting the reception and reinterpretation of the poetic tradition of Petrarchism in the context of individual poetics of the writers and national writings. This approach can be applied to various European literatures and the works of various authors, including Ukrainian.

The thesis proposes an alternative approach to Petrarchism, moving beyond the conventional understanding of it as a mere Renaissance formal-semantic system. This approach acknowledges the multifaceted and evolving nature of Petrarchism, encompassing not only the artistic, temporal, and spatial manifestations of the system but also the diverse interpretations, modifications, and transformations that have shaped its evolution. From this perspective, a genuine hermeneutic interpretation of Petrarchism has been proposed as a historically formed system of meanings and forms. This system was artistically interpreted by John Donne and other English writers of the 16th – early 17th centuries, thus contributing to the classical theory of literary evolution, which posits that tradition and innovation interact to produce change. This interaction is traced in the reception of Francesco Petrarch's legacy, primarily his "Canzoniere", and his poetic manner, including epigony, copying, imitation and borrowing of both substantive and formal elements, as well as different creative transformations (stylisation, continuation, polemics, parody, modernisation, etc.), rivalry or even repulsion – what is commonly known in literary criticism as "anti-Petrarchism". This was particularly evident in the English version of Petrarchan discourse.

In light of the hermeneutic understanding of Petrarchism as an artistic tradition, that is, a historically formed system of meanings and artistic forms in the English literature of the 16th – early 17th centuries, a new theoretical model of Petrarchism has been proposed in the individual interpretation of John Donne. The author concludes that the legacy of the English poet most effectively illustrates the hermeneutic ideas about the literary tradition as the intersection of freedom and history, where the old and the new always form a living unity, and neither is separated from the other with absolute certainty (H.-G. Gadamer). It is therefore evident that John Donne's role in the development of the literary tradition of Petrarchism in England is not to be found in the replication, simplification or profanation of Petrarchan meanings and forms, nor in the production of their low-art clones, which was a characteristic of many Francesco Petrarch's followers in Europe. It is achieved by introducing innovations into existing, typical Petrarchan elements, thereby enriching their meaning, expanding their content,

expressive possibilities and functional purposes. Furthermore, the hidden artistic potentials of these elements are explicated, and the poetic discourse of Petrarchism is reinterpreted and adapted according to the needs of the English national context.

Key words: English literature, J. Donne, hermeneutics, literary tradition, Petrarchan discourse, Petrarchism.

Здано до набору 23.12.2024 р. Підписано до друку 06.01.2025 р.
Формат 60x90/16. Папір офсетний. Гарнітура. Times. Наклад 100 прим. Ум. друк.
арк. 2,00. Зам. № 3.

Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка
(Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру
видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції ДК № 5140 від
01.07.2016 р.), 82100, Дрогобич, вул. І. Франка, 24, к. 203.

Друк: ПП «Посвіт», 82100, Львівська обл., м. Дрогобич, вул. Мазепи, 7.

Телефон: (067) 7791774, E-mail: posvitdruk@gmail.com

Сайт: <https://posvit-print.com/>